

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

“AZƏRBAYCANDA KORONAVİRUS PANDEMİYASI DÖVRÜNDƏ
GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİNİN HÜQUQİ MEXANİZMLƏRİ
VƏ ONLARIN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Nağıyev Rövşən Natiq

BAKI - 2022

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh

_____ **imza**

“ _____ ” _____ **20__ -ci il**

“AZƏRBAYCANDA KORONAVİRUS PANDEMİYASI DÖVRÜNDƏ
GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİNİN HÜQUQİ MEXANİZMLƏRİ
VƏ ONLARIN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404 - İqtisadiyyat

İxtisaslaşma: İqtisadiyyatın hüquqi tənzimlənməsi

Qrup: 36

Magistrant:

Nağıyev Rövşən Nətiq oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər:

siy.ü.f.d., b.müə. İbadova Aytən Həbil

_____ **imza**

Proqram rəhbəri:

i.ü.f.d., dos. Həmbətova Suqra İnqilab

_____ **imza**

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKİ - 2022

Elm Andı

Mən, Nağıyev Rövşən Natiq oğlu and içirəm ki, “Azərbaycanda koronavirus pandemiyası dövründə gömrük ticarət münasibətlərinin hüquqi mexanizmləri və onların təkmilləşdirilməsi istiqamətləri” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normaları və istinad qaydalarına tamamilə riayət edərək və istifadə etdiyim mənbələrin hamısını ədəbiyyat siyahısında əks etdirərək yazmışam.

AZƏRBAYCANDA KORONAVİRUS PANDEMİYASI DÖVRÜNDƏ GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİNİN HÜQUQİ MEXANİZMLƏRİ VƏ ONLARIN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktualığı: COVID-19 pandemiyası 2020-ci ildə əhəmiyyətli sayda yoluxma sayı ilə sürətlə böyümüşdür və hal-hazırda da mövcudluğunu davam etdirməkdədir. Virusun yayılmasının qarşısını almaq üçün görülən tədbirlər iqtisadi fəaliyyətə, bu isə öz növbəsində maliyyə hesabatlarına təsir göstərmişdir.

Tədqiqatın məqsədi: COVID-19 pandemiyası halında gömrük ticarət münasibətlərinin təşkili qaydaları və burada hansı şəkildə yeniliklər tətbiq edilərək effektivliyin artırılması imkanlarının müəyyən edilməsidir.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqatda Müqayisə üsulu, Analiz və Sintez, İnduksiya və deduksiya metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Dissertasiya işində həm yerli, həm də xarici ədəbiyyatlardan, elektron resurslardan, dövri mətbuat mənbələrindən istifadə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları, Dövlət Gömrük komitəsinin və həmçinin başqa dövlət qurumlarının statistik və hesabat məlumatları.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: COVID-19 pandemiyası yeni bir məhfum olduğundan az araşdırılmış və onun araşdırılması ilə bağlı istər yerli, istərsə də xarici ədəbiyyatlar azdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: COVID-19 pandemiyası 2020-ci ildən ölkəmizdə meydana çıxmağa başladı. Bu baxımdan bu sahə ilə bağlı daha əvvəl tədqiqatlar demək olar ki, aparılmamışdır.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: Qazanılmış nəzəri və praktik müddəalardan, təkliflərdən, konkret cəmləşdirilmələrdən Azərbaycanda sonrakı iqtisadi yeniliklərin sistemləşdirilməsi və gerçəkləşdirilməsi, gömrük ticarət münasibətlərinin yeni şərtlər əsasında tədqiqi zamanı istifadə oluna bilər.

Açar sözlər: koronavirus, gömrük ticarət münasibətləri, iqtisadiyyat

LEGAL MECHANISMS OF CUSTOMS TRADE RELATIONS AND DIRECTIONS FOR THEIR IMPROVEMENT DURING THE CORONAVIRUS PANDEMY IN AZERBAIJAN

SUMMARY

The actuality of the subject: The COVID-19 pandemic grew rapidly in 2020 with a significant number of infections and continues to exist today. Measures taken to prevent the spread of the virus have affected economic activity, which in turn has affected financial statements.

Purpose and tasks of the research: To determine the rules of organization of customs trade relations in the event of a pandemic COVID-19 and how to increase efficiency by applying innovations.

Used research methods: Comparison method, Analysis and Synthesis, Induction and deduction methods were used in the research.

The information base of the research: Both local and foreign literature, electronic resources, periodical sources were used in the dissertation. Decisions of the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan, decisions of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan, statistical and reporting information of the State Customs Committee, as well as other state bodies.

Restrictions of research: The COVID-19 pandemic has been little studied because it is a new concept, and there is little literature on its study, both local and foreign.

The novelty and practical results of investigation: The COVID-19 pandemic began to appear in our country in 2020. In this regard, almost no research has been conducted in this area before.

Scientific-practical significance of results: The acquired theoretical and practical provisions, proposals, concrete concentrations can be used in the systematization and implementation of further economic innovations in Azerbaijan, the study of customs and trade relations on the basis of new conditions.

Keywords: coronavirus, customs trade relations, economics

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

BMT	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
ÜTT	Ümumdünya Ticarət Təşkilatı
DGK	Dövlət Gömrük Komitəsi

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	8
I FƏSİL. GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİ ANLAYIŞININ MAHIYYƏTİ, NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI.....	11
1.1. Gömrük Ticarət münasibətləri Anlayışının nəzəri istiqamətləri.....	11
1.2. Gömrük Ticarət münasibətləri sisteminin metodoloji əsasları	18
1.3. Gömrük ticarət münasibətlərinin hüquqi mexanizmləri predmeti və mənbəyi	24
II FƏSİL. PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNƏ TƏTBİQ EDİLƏN YENİ YANAŞMALARIN OBYEKTİV SƏBƏBLƏRİ, ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ BU SAHƏDƏ QANUNVERİCİLİK BAZASI.....	30
2.1. Gömrük Ticarət münasibətləri sisteminin tənzimlənməsinə tətbiq edilən yeni yanaşmalar.....	30
2.2. Pandemiya şəraitində daxili və xarici ticarətin subyektləri ilə işlərin təşkili qaydaları	36
2.3. Pandemiya şəraitində Gömrük Ticarət münasibətləri tənzimlənməsinin hüquqi əsaslarının spesifik xüsusiyyətləri.....	41
III FƏSİL. COVID - 19 PANDEMİYASININ İQTİSADİYYATA TƏSİRİ VƏ POSTPANDEMİYA DÖNƏMİNDƏ İŞ HƏYATINDA MEYDANA ÇIXAN MÜASİR TENDENSİYALAR.....	46
3.1. COVID-19 pandemiyasının Azərbaycan gömrük sistemə və gömrük daxilolmalarına təsirinin statistik göstəricilərlə təhlili.....	46
3.2. COVID-19 pandemiyası şəraitində onlayn ticarətin artan dinamikası ilə gömrük münasibətlərinin tənzimlənməsində təkmilləşdirmə istiqamətləri	52
3.3. COVID-19 pandemiyası dönəmində gömrük sistemində beynəlxalq təcrübədən istifadənin zəruriliyi	57
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	64
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	67
Cədvəllərin siyahısı.....	70

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: COVID-19 pandemiyası 2020-ci ildə əhəmiyyətli sayda yoluxma sayı ilə sürətlə böyümüşdür və hal-hazırda da mövcudluğunu davam etdirməkdədir. Virusun yayılmasının qarşısını almaq üçün görülən tədbirlər iqtisadi fəaliyyətə, bu isə öz növbəsində maliyyə hesabatlarına təsir göstərib.

Əvvəlki tədqiqatlar göstərmişdir ki, iqtisadiyyat, siyasət, hüquq, mədəniyyət və din kimi ətraf mühit amilləri ölkənin mühasibat uçotu təcrübəsinin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Təhlükəsizliyə və sağlamlığa təhdidlər birinci yerdə olsa da, tezliklə iqtisadi problemlər gələcək, bu baxımdan epidemiyanın iqtisadiyyata və biznesə təsirini minimuma endirməyə çalışmaq zəruridir.

Şirkətlər mühüm əməliyyatları davam etdirmək, gəlir əldə etmək, müqavilə öhdəliklərini idarə etmək, kapitala və kreditə çıxış əldə etmək, mövcud iş pozğunluqları və digər sığorta müdafiələri ilə bağlı böyük məlumatsızlıqla üzləşirlər və bu baxımdan bu fəvqəladə şəraitlə bağlı tədqiqatlar aparılması məsələsi zəruridir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Problemin qoyuluşu ilə bağlı qeyd etmək istərdik ki, ilk öncə gömrük ticarət münasibətlərinin mövcud vəziyyətini gözdən keçirmək vacibdir. Daha sonra COVID-19 pandemiyası zamanı gömrük ticarət münasibətləri sahəsində hansı çətinliklər yaratması ilə bağlı araşdırmalar aparmaq zəruridir.

COVID-19 pandemiyası yeni meydana çıxdığı üçün bu sahədə daha əvvəl araşdırma və tədqiqatlar aparılması hallarına rast gəlinmir. Buna baxmayaraq COVID-19 pandemiyası halı özlüyündə böhran hallarına aid olan xüsusiyyətləri əks etdirdiyindən böhran zamanı mühasibat uçotunun təşkili zamanı görülən işləri burada bir nümunə kimi istifadə etmək olar.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: COVID-19 pandemiyası halında gömrük ticarət münasibətlərinin təşkili qaydaları və burada hansı şəkildə yeniliklər tətbiq edərək effektivliyin artırılması imkanlarının müəyyən edilməsidir. Bundan irəli

gələrək tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq aşağıdakı *vəzifələrin* həyata keçirilməsi diqqətə alınmışdır:

- gömrük ticarət münasibətləri inkişafının zəruriliyinin açıqlanması sisteminin təşkilinin nəzəri əsaslarını müəyyən etmək bu sahədə daha əvvəl mövcud olmuş nəzəriyyə və tədqiqatları gözdən keçirmək;

- Koronavirus pandemiyası şəraitində gömrük ticarət münasibətlərinin təşkili problemlərinin üzə çıxarmaq və həlli ilə bağlı təkliflər vermək.

Tədqiqatın obyektini və predmeti: Tədqiqatın obyektini Respublikamızın təsərrüfat həyatında mövcud olan gömrük ticarət sistemi.

Tədqiqatın predmetini isə Koronavirus pandemiyası şəraitində gömrük ticarət münasibətlərinin təşkilinin xüsusiyyətləri qarşıya çıxmış yeni problemlərin tədqiqi əks etdirir.

Tədqiqat metodları: Araşdırmada bir sıra metodlardan istifadə ediləcəkdir. Bunlar aşağıdakılardır:

Müqayisə üsulu

Ən çox istifadə olunan üsullardan biridir. Bu metodla biz əmək münasibətlərini pandemiyadan əvvəl və sonrakı mərhələlər olmaqla müqayisəli şəkildə araşdıracağıq

Analiz və Sintez

Analiz, obyektin tərkib hissələrinə ayrılması prosesinə əsaslanan bir metoddur. Tədqiqat işində analiz metodundan istifadə edərkən, tədqiq edilən obyekt fikrən hissələrə bölünür, yəni onun hansı hissələrdən təşkil olunduğu, onun xüsusiyyət və əlamətləri izah edilir.

Sintez analiz nəticəsində əldə edilmiş hissələrin bir tamlıqda birləşdirilməsidir. Sintezin tətbiq edilməsi nəticəsində analizin istifadə edilməsi ilə alınmış biliklərin vahid sistemə birləşdirilməsi baş verir.

Elmi yaradıcılıqda analiz və sintez metodları bir-biri ilə üzvi surətdə bağlıdır və araşdırılan obyektin xüsusiyyətlərindən və araşdırma məqsədindən asılı olaraq müxtəlif formaları qəbul edə bilər. Bu baxımdan tədqiqat işində biz əmək münasibətləri ayrı-ayrı sahələrə bölərək analiz edəcəyik və sonda sintez metodu vasitəsi ilə birləşdirib vahid şəkildə verəcəyik və kompleks şəkildə araşdıracağıq.

İnduksiya və deduksiya:

İnduksiya - nəticə, “xüsusidən” “ümumiyyə” doğru mühakimədir. Faktlardan bəzi ümumi fərziyyələrin çıxarılmasıdır. Deduksiya metodu mühakimə prosesində ümumi müddəalardan xüsusi nəticənin alınmasına əsaslanır. Belə ki, tədqiqat işində bu metoddan istifadə edərkən əmək münasibətlərini həm hər hansı makro səviyyədə həm ümumidən xüsusiyyə olaraq əlamətlərin həm də xüsusi spesifik istiqamətlərini araşdıracağıq.

Tədqiqatın informasiya bazası: Dissertasiya işində həm yerli, həm də xarici ədəbiyyatlardan, elektron resurslardan, dövri mətbuat mənbələrindən istifadə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları, Dövlət Gömrük komitəsinin və həmçinin başqa dövlət qurumlarının statistik və hesabat məlumatları.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: COVID-19 pandemiyası yeni bir məhfum olduğundan az araşdırılmış və onun araşdırılması ilə bağlı istər yerli , istərsə də xarici ədəbiyyatlar azdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: COVID-19 pandemiyası 2020-ci ildən ölkəmizdə meydana çıxmağa başladı . Bu baxımdan bu sahə ilə bağlı daha əvvəl tədqiqatlar demək olar ki, aparılmamışdır.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: Qazanılmış nəzəri və praktik müddəalardan, təkliflərdən, konkret cəmləşdirilmələrdən Azərbaycanda sonrakı iqtisadi yeniliklərin sistemləşdirilməsi və gerçəkləşdirilməsi, gömrük ticarət münasibətlərinin yeni şərtlər əsasında tədqiqi zamanı istifadə oluna bilər.

I FƏSİL. GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİ ANLAYIŞININ MAHIYYƏTİ, NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Gömrük Ticarət münasibətləri anlayışının nəzəri istiqamətləri

Dünyanın istənilən ölkəsinin iqtisadi inkişafının ən mühüm komponenti onun xarici ticarət əlaqələridir. Dünya tarixində heç bir ölkə dünya iqtisadi sistemindən təcrid olunmuş şəraitdə müstəqil sağlam iqtisadiyyat yarada bilməyib.

Əslində, iyirminci əsrin sonuna qədər bir çox tədqiqatlar metodoloji cəhətdən iki dünya iqtisadi sisteminin - kapitalizm və sosializmin tərifinə əsaslanırdı. Bu təsnifatda inkişaf etməkdə olan periferiya ölkələri kapitalist ölkələrinə, bazar iqtisadiyyatına, sosialist modelinə yönəlmiş ölkələrə isə sosializm sistemi ölkələri qrupuna aid edilirdi.

Prosesdə məlum oldu ki, bu yanaşma bu iki dünya iqtisadi sisteminin hər birində baş verən bir çox əsaslı dəyişiklikləri nəzərə almayıb. Hər şeydən əvvəl, 20-ci əsrin sonundan etibarən kapitalizmin elə dəyişdiyini nəzərə alsaq, o, mahiyyətə A. Smit və K. Marksın təsvir etdiyi kapitalist modeli olmaqdan çıxdı.

Qərbin inkişaf etmiş ölkələrində transmilli korporasiyaların durmadan artması və müvafiq olaraq dövlətin və özəl kapitalın sosial funksiyasının güclənməsi prosesi gedirdi.

Sonralar ətraflı araşdırmadan sonra müəlliflər onları xarakterizə edərək "kapitalist" ölkələri deyil, "bazar iqtisadiyyatı ölkələri" terminindən istifadə etməyə başladılar. İkincisi, "inkişaf etməkdə olan ölkələr" digər əməkdaşlıq formaları vasitəsilə bazar iqtisadiyyatına malik ölkələrin vahid sistemə fəal şəkildə birləşməyə başladılar ki, bu da onların iqtisadi gücünü gücləndirdi.

XX əsrin ortalarında "sosializm sistemi"nin zəifləməsi başlandı. Üçüncüsü ölkələr sosialist sistemindən çıxmağa başladılar, nəticədə Şərqi Avropa və Baltikyanı ölkələr və başqaları nəhayət ittifaqdan çıxdılar.

Dördüncüsü, digər şərtlərin təsiri altında müsbət meyillərə əsaslanan yeni tipli dünya iqtisadiyyatının və beynəlxalq münasibətlərin konturları, iqtisadi, siyasi,

sosial, eləcə də ideoloji dəyişikliklər və dünyanın vahid dünya təsərrüfat kompleksində birləşməsi. aydınlaşır.

Son əlli ildə sürətlə yayılan qloballaşma tendensiyası ilə ölkələr gərgin rəqabətdən qorunmaq və dünya ilə inteqrasiya prosesini qaçırmamaq üçün müxtəlif iqtisadi inteqrasiya hərəkətlərində iştirak etmişlər. Bu prosesdə dünya ticarətində əhəmiyyətli dəyişikliklər yaşanarkən, digər tərəfdən global rəqabət mühitində mövcud olmağa çalışan ölkələr öz xarici ticarət siyasətlərini dövrün tələblərinə uyğun olaraq yenidən formalaşdırdılar.

Xüsusən də beynəlxalq ticarətdə azad ticarət anlayışı üstünlük təşkil edib, xarici ticarəti məhdudlaşdıran tariflər və kvotalar tədricən azalıb. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra xüsusilə sənayeləşmiş ölkələr dünya ticarətində çoxşaxəli tarazlığı təmin etmək və xarici ticarəti canlandırmaq məqsədilə iqtisadi inteqrasiya prosesinə daxil olaraq müxtəlif təşkilatlar yaratmışlar.

Bu şəkildə ortaya çıxan təşkilatların ən əhəmiyyətlisi, şübhəsiz ki, üzvlər arasında həyata keçirilən Avropa Birliyi (AB) və Gömrük İttifaqıdır (GB) (Uyar, 2000). Tarixdə ən çox rast gəlinən inteqrasiya forması olan Gömrük İttifaqının ən mühüm xüsusiyyəti xaricə doğru ortaq tarif dərəcəsi tətbiq edilərək üzvlər arasında hər cür tarif və kvotaların ləğvi və ortaq ticarət siyasətlərinin qəbul edilməsidir.

Gömrük İttifaqı ilə mal bazarlarında inteqrasiya hədəflənir və inteqrasiyada iştirak edən ölkələr arasında mal axınına məhdudlaşdıran gömrük vergiləri və xarici ticarət nəzarətləri ləğv edilir; Üçüncü ölkələrə qarşı gömrük rüsumları bərabərləşdirilir. Türkiyədə qloballaşma səyləri xüsusilə İkinci Dünya Müharibəsindən sonra geniş vüsət aldı. Türkiyə BVF (Beynəlxalq Valyuta Fondu), IBRD (Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı), OECC (Avropa İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı) və NATO (Şimali Atlantika Paktı) kimi beynəlxalq təşkilatlara qoşularaq açıqlıq yolunda mühüm addımlar atmışdır. Açıqlıq yolunda ən mühüm addımlardan biri 31 iyul 1959-cu ildə Avropa İqtisadi Birliyinə üzv olmaq üçün ərizə verilməsi idi.

Türkiyə-Aİ münasibətləri 1964-cü il dekabrın 1-də qüvvəyə minən Assosiasiya Sazişi olan Ankara sazişi ilə başlamış və bu çətin proses Gİ sazişinin yaradılmasına

qədər davam etmişdir. 1 yanvar 1996-cı ildə qurulan Gömrük İttifaqı ilə Aİ-dən idxal edilən sənaye məhsullarına tətbiq edilən bütün gömrük rüsumları, ekvivalent təsirli tədbirlər və kəmiyyət məhdudiyyətləri ləğv edildi və iki tərəf arasında Vahid Gömrük Tarifi tətbiq olunmağa başladı. Birlik isə 1971-ci ilin sentyabrında Əlavə Protokolun kommertiya müddəalarının qüvvəyə minməsi ilə Türkiyədən idxal edilən sənaye məhsullarına tətbiq edilən gömrük rüsumlarını və kəmiyyət məhdudiyyətlərini (müəyyən istisnalarla) ləğv etdi.

İqtisadi inteqrasiya hərəkətləri ölkənin ticarətinə, rifahına, tədiyə balansına və iqtisadi artıma təsir göstərir. Ticarət effektlərindən başqa təsirlərin əksəriyyəti dinamik təsirlər təşkil edir.

Bunlar ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinə, texnoloji inkişafına, resursların bölüşdürülməsinə, miqyas iqtisadiyyatına və investisiyalara təsir göstərir. Ticarət effektləri isə ticarətin yaradılması və ticarətin yayındırılması effektləri kimi statik təsirlər təşkil edir.

Dünya təcrübəsində ölkələr üç əsas qrupa bölünür: inkişaf etmiş bazar sistemi olan ölkələr, inkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid iqtisadiyyatlı ölkələr. Bu təsnifat (ECOSOC) BMT tərəfindən müəyyən edilmişdir ki, bu da təhlil və hesablamalar prosesini xeyli sadələşdirmişdir.

Digər dünya təşkilatları (BVF, BYİB - Dünya Bankı) öz hesabatlarında və təhlillərində sistemləşdirməyə müxtəlif yanaşmalara riayət edirlər. BVF-nin məlumatına görə, istehsalda, daha doğrusu, yüksək texnoloji innovasiyaların ixtirasında lider olan, həmçinin aşağı sənaye sahələrində də lider olan 31 ölkə qabaqcıl ölkələr kimi təsnif edilir. Onlar üçüncü dünya ölkələrindən işçi qüvvəsi və xammal alır və ya iri istehsaldan istifadə edir,

İqtisadi inkişaf nəticəsində əmək bölgüsü və bu prosesin gətirdiyi əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi nəticəsində gömrük uzun müddət mövcud olmuşdur.

Əmək məhsuldarlığının artması izafi əmtəələrin yaranmasına səbəb oldu. Bunun əsasında mübadilə, sonra isə ticarət həyata keçirilirdi və beləliklə, malların daşınması və satışı ilə məşğul olan xüsusi tacirlər sinfi yaranırdı.

Eyni zamanda, malların torpaqlardan keçməsi, ticarət yerlərinin istifadəsi və s. Lakin bu ödənişlər müasir mənada gömrük rüsumları deyil, dövlət və ya şəhər xəzinəsinə daxil olan vergi və fiskal ödənişlər idi. Gömrük rüsumlarına ən yaxın ödəniş formaları ölkə ərazisində daşınan mallara görə təhsilin göstərilməsi və avtomobil idarə edərkən göstərilən xidmətlərə görə rüsum və yığımlar olub.

Dövlətin inkişafı ordu, polis və idarə kimi qurumların yaradılmasını tələb edir və bu qurumların dəstəklənməsi üçün əlavə vəsait tələb olunurdu. Vergi orqanları xəzinəni doldurublar. Onların vəzifəsi təkcə əhalidən vergi toplamaq deyil, həm də bazarlara, yollara, dəniz limanlarına vergi toplamaqdan ibarət idi.

Tarixi faktlar təsdiq edir ki, antik dövrdə xaricdən gətirilən mallara görə rüsumlar konkret inzibati orqanın qərarından və mövcud ticarət vəziyyətindən asılı olaraq dəyişirdi. Məsələn, eramızdan əvvəl III əsrdə indiki İspaniyanın cənubunda yerləşən Əndəlus əyalətinin ərazisindəki Tarifada Cəbəllütəriq boğazı ilə daşınan malların adları, onların ölçü vahidləri və ödəniş məbləği ilə bağlı cədvəl tərtib edilmişdir.

Tarix boyu gömrük tarifləri dövlət xəzinəsini zənginləşdirmək və milli iqtisadiyyatı qorumaq üçün mühüm alət olub. Tariflər iqtisadi vəziyyətə uyğun olaraq dəyişirdi (Кулишер И.М. 1903: с.221).

Müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanın xarici iqtisadi siyasətinin əsas vəzifəsi beynəlxalq əmək bölgüsünün faydalarına əsaslanan ədalətli dünya iqtisadi münasibətləri sistemində qoşulmaqdan ibarətdir.

Onu da nəzərə almalıyıq ki, müasir dünya ticarət sistemi bütün ölkələr üçün xarici iqtisadi siyasətə ciddi şərtlər və məhdudiyyətlər qoyur. Odur ki, milli iqtisadiyyatın struktur tənzimlənməsi yeganə məqsəd kimi inkişaf edən orqanizm olması faktına əsaslanmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsinin əsas xüsusiyyəti idxal-ixrac əməliyyatlarının təsirinə təsir etmək üçün iqtisadi siyasətin mürəkkəb alətlərindən istifadə edilməsidir. Xarici İqtisadi Fəaliyyətlər 5 alət klasterindən ibarətdir:

1. İqtisadi tənzimləmə alətləri - gömrük rüsumları, gömrük rüsumları, milli istehsalçılara maliyyə yardımının ödəniş balansı;

2. Nəzarət, ixrac və idxal və məhdudiyətlər, idxal lisenziyaları, kvotalar, ixrac məhdudiyətləri;

3. Texniki alətlər, standartlar və texniki parametrlər. standartlara, təhlükəsizlik qaydalarına və qaydalarına, istehsalat təchizatı sistemlərinə, sanitariya, gigiyena qaydalarına, ətraf mühitin mühafizəsi tədbirlərinə uyğunluğun müəyyən edilməsi üsullarını;

4. Milli ixracatçılara və istehsalçılara ixracın təşviqi tədbirləri;

5. Valyuta və maliyyə göstəriciləri.

İqtisadi islahatlar çərçivəsində inzibati idarəetmədən iqtisadi idarəetməyə keçid, xarici iqtisadi fəaliyyətin liberallaşdırılması tədbirləri xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsindən bazar nəzəriyyəsinə keçid vəziyyəti yaratmışdır. Ona görə də respublikamızın güclü və özünü doğrultmuş gömrük siyasəti respublikamızın inkişafı üçün əsas amildir. Azərbaycan gömrük xidməti bazar iqtisadiyyatına keçid prinsipinə əsaslanır.

1. Dövlət gömrük siyasətinin həyata keçirilməsi səviyyəsi və gömrük xidmətlərinin balanslaşdırılmış iqtisadi siyasət əsasında müasirləşdirilməsi dövlətin gələcəyini müəyyən etmək üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Respublikanın gömrük siyasəti müvafiq gömrük qaydalarını müəyyən etməklə respublikanın gömrük hüdudlarından kənarında ticarətin dövlət tənzimlənməsinin obyektiv tədbirlərinin (tərkibi və idxalı, idxalı və ixracı) müəyyən edilməsinə xidmət edir.

2. Gömrük siyasəti mexanizminin konsepsiyası, gömrük siyasətinin formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak edən təsisatların məcmusu, habelə onun həyata keçirilməsi metodları, Gömrük prosedurundan səlahiyyətli orqanlar tərəfindən istifadə edilməsi. (Əhmədov M. 2015: s. 8-9).

Azərbaycan Respublikasının gömrük siyasəti ölkə iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənməsi sisteminin əsas tərkib hissələrindən biridir. Gömrük sisteminin məqsəd və vəzifələri dövlətin strateji maraqlarının təmin edilməsi, milli iqtisadiyyatın sosial-iqtisadi səmərəliliyinin və rəqabət qabiliyyətinin artırılması

üzrə Azərbaycan Respublikasının gömrük siyasətinin məqsədləri aşağıdakılardır:-

Səmərəli istifadəni təmin etmək;

- Azərbaycan Respublikasının daxili bazarının qorunması;

- Milli iqtisadiyyatın inkişafına kömək etmək;

- Azərbaycan Dövlətinin iqtisadi siyasətindən irəli gələn problemlərin həyata keçirilməsinə köməklik göstərmək;

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, bu Məcəlləyə və Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq müəyyən edilmiş digər məqsədlər.

Gömrük siyasətinin məqsədi gömrük yardımını artırmaqdır. Bundan əlavə, gömrük siyasətinin əsas vəzifəsi Azərbaycan Respublikasının iqtisadi maraqlarını və iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etməkdir.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının gömrük siyasətinin əsasını malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük və gömrük rəsmiləşdirilməsi, gömrük yığımı, gömrük nəzarətinin gücləndirilməsi, qaçaqmalçılıq nəzarətinin gücləndirilməsi və bu kimi problemlərin həlli təşkil edir.

Gömrük siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi dövlətin bütün qollarının - qanunvericilik, icra və məhkəmə orqanlarının, habelə bu məsələdə maraqlı iqtisadi və biznes qruplarının birbaşa iştirakı ilə həyata keçirilə bilən mürəkkəb prosesdir.

Gömrük siyasətinin mahiyyəti gömrük və tarif hüququnda müstəqil gömrük və ticarət zonalarının yaradılmasından, beynəlxalq gömrük assosiasiyalarının yaradılmasından və müxtəlif sektorlar arasında münasibətlərdən ibarətdir. Gömrük siyasəti dövlətin iqtisadi və xarici ticarətinin tərkib hissəsidir və buna görə də hökumətin ümumi iqtisadi strategiyasının məqsəd və vəzifələrindən asılıdır.

Gömrük siyasətinin həyata keçirilməsinin əsas yolları gömrük rüsumları, ödəniş (vergi və ya maliyyə tənzimlənməsi), gömrük və gömrük inzibətçılığı xidmətləri, lisenziyalar və onların xarici ticarəti (qeyri-dövlət) ilə bağlı müxtəlif gömrük rüsumlarıdır.

Gömrük prosedurları ölkənin gömrük hüququ anlayışını meydana gətirən müxtəlif hüquq sistemlərinə və ölkənin gömrük qanunlarına uyğun olaraq həyata keçirilməlidir.

Gömrük siyasətinin aydın hüquqi əsasının olması vacibdir, çünki o, biznesin bəzi aspektlərini tənzimləyir və kanallar istər-istəməz daşınmaz əmlak bazarı ilə bağlıdır. Bundan əlavə, dövlət siyasətinin xarici əlaqələrə təsiri dövlət tənzimlənməsini tələb edən hüquqi öhdəlik yaradır.

Malların və nəqliyyat növlərinin gömrük sərhədindən keçirilməsini tənzimləyən prinsipləri əhatə edən və qeydiyyat zamanı qüvvədə olan qanunlara riayət olunmasını təmin edən rəsmi davranış qaydaları ürək.

Digər təşkilati və inzibati məsələlərlə yanaşı, gömrük sisteminin indiki və çox uzunmüddətli gələcəyini gücləndirəcək hərtərəfli və mürəkkəb gömrük sisteminin inkişafı xüsusi maraq doğurur.

Şübhəsiz ki, bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ticarət infrastrukturunu və xarici iqtisadi əlaqələrin tərkib hissəsi kimi ticarət elementləri olmadan düzgün fəaliyyət göstərə bilməz.

Qeyd edək ki, gömrük xidmətlərinin təşkili və təşviqi gömrük xidmətlərinin səmərəliliyinin əsas amillərindən biri olan gömrük orqanlarının vahid sistemində mühüm elementdir. Beləliklə, infrastrukturun bu və ya digər səviyyədə inkişafı gömrük siyasəti və tədbirləri ilə sinonimdir.

Ənənəvi olaraq, gömrük infrastrukturunu anlayışının müəyyən edilməsində əsas diqqət gömrük və gömrük orqanlarına vəzifələrin icrasına dəstək rolunu oynayan gömrük obyektlərinin strukturu olmuşdur.

Bu təşkilatlara mülki laboratoriyalar, sinif otaqları, tədqiqat institutları, tullantıların utilizasiyası obyektləri, nəşriyyatlar, istehsalat, məşğulluq, kommunal xidmətlər və s. qoşulun. Mərkəzi, emalatxana. Latın dilində “struktur” (struktur, struktur, təşkilat) sözü “dəstək sistemi” deməkdir. Buna görə də infrastrukturun düzgün işləməsini təmin edən yaradıcı təşkilatdır.

Gömrük işinin müasir şəraitdə qurulması üçün gömrük işçilərinin savadı, yaxşı şəxsi keyfiyyətləri, gömrük qanunlarını öyrənmək və səmərəli tətbiq etmək bacarığı yüksəldilir.

Xarici siyasət dövlət siyasətinin əsas prinsipləri ilə müəyyən edilir:

- Xarici siyasətin tərkib hissəsi kimi hərtərəfli xarici ticarət siyasəti;
- Xarici iqtisadi fəaliyyət üzrə vahid milli siyasət və onun həyata keçirilməsinə nəzarət;
- sırf nağd pula əsaslanan pul sistemi;
- ölkənin xarici iqtisadi sistemlərinin iqtisadi siyasəti; xarici iqtisadi fəaliyyətlərdə iştirakın bütün formalarında bərabərlik və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi;
- xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının milli hüquqlarının və qanuni mənafelərinin müdafiəsi;
- vergitutmadan xarici iqtisadi fəaliyyətə dövlət və institusional müdaxilə, iştirakçılara və bütövlükdə milli iqtisadiyyata zərər; (Şəkəraliyev A.Ş., Şəkəraliyeva Z.A. 2015: s.21).

1.2. Gömrük Ticarət münasibətləri sisteminin metodoloji əsasları

Gömrük rüsumu haqqında qanun gömrük nəzarətinin əsas gömrük prinsiplərini və gömrük dəyəri qaydalarını tətbiq etməlidir. Dünya Ticarət Məcəlləsi kimi tanınan ümumi müqavilələrdə tariflər gömrük qiymətləri ilə müəyyən edilir.

Dünyanın bir çox ölkəsini birləşdirən bu müqavilənin məqsədi gömrük rüsumlarının qarşısının alınması üçün neytral sistemdə malların gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üçün vahid sistemin yaradılmasıdır. Ölkəmizdə hüquq normalarının beynəlxalq gömrük dəyərlərinə uyğun qurulması iqtisadiyyatın beynəlxalq münasibətlərə səmərəli inteqrasiyasının mühüm şərti, milli gömrük qanunvericiliyinin inkişafında yeni mərhələdir.

Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatının xarakteri, dövlət maliyyəsi və hüquq sistemlərində inkişaf etmiş və kapitalist ölkələri arasındakı fərqlər vətəndaşların

dəyərlərinin müəyyən edilməsində əsas problemdir və proqramın reallıqlara uyğunlaşdırılmasını tələb edir.

Beləliklə, Azərbaycanın ÜTT-yə daxil olması ilə bağlı gömrük sənədlərində beynəlxalq norma və prinsiplər öz əksini tapmalıdır. Ölkənin gömrük qiymətləndirilməsinin yerli prosesual-hüquqi əsaslarının inkişafı və gələcək inkişafı beynəlxalq norma və qaydalara uyğun olaraq daha da inkişaf etdirilməlidir. Gömrük dəyəri gömrük rüsumuna məruz qalan malların qiymətidir.

Gömrük ittifaqı milli gəlirin artmasına səbəb olur, əmanətləri və investisiyaları artırır, həm də tariflərin artacağına əminlik yaradır. Beləliklə, gəlirliliyi artırır və riskləri azaldır. Bütün bunların nəticəsində yaranmış müsbət mühit gömrük ittifaqı həddlərində investisiya qoyuluşunu sərfəli edir. Gömrük ittifaqları resursların səmərəliliyini və buna görə də milli gəliri artırır.

Milli gəlirin artması və bazar həcminin inkişafı istehsalın birlik daxilində daha səmərəli əllərdə cəmləşməsinə və bölgəyə əhəmiyyətli xarici kapital investisiyalarının cəlb edilməsinə səbəb ola bilər. Gömrük ittifaqlarının yaradılması üçüncü ölkə istehsalçılarının ümumi gömrük tariflərindən yayınmaq üçün regionda investisiyalarını artırmasına səbəb olur.

Belə xarici kapitallı müəssisələrə tarif fabrikləri deyilir. 1960-cı illərdən sonra Avropa Ümumi Bazarına daxil olan Amerika kapitalı bu səbəblərə əsaslanır. Nəqliyyat və kommunikasiya vasitələrinin inkişafı ilə transmilli şirkətlər xarici kapitalın intensiv hərəkətliliyini yaşayırlar.

O, İƏİT ölkələrində ÜDM-dən iki dəfə çox olan ABŞ şirkətləri ilə böyüdü və sonra ABŞ-dan yeni yaradılmış Avropa İqtisadi Birliyinə keçməyə başladı. 1970-ci illərdə neft və sənaye məhsullarının qiymətindəki şoklar səbəbindən dünya miqyasında xarici kapitalın artımı dayandı.

1980-ci illərdə xarici kapitalın əsas mənbələri Yaponiyanın beynəlxalq inkişafı idi ki, bu da bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrin kapital texnologiyası və idarəetmə bacarıqları, liberallaşdırılmış kapital hərəkətləri və Latın Amerikasına və Cənub-Şərqi Asiyada regional inteqrasiya hərəkətləri üçün xarici kapitalla üz tutmasına səbəb oldu. Bütün bu müsbət şərtlər ittifaqdan kənar ölkələrin gömrük ittifaqını yaradan

ölkələrə sərmayə qoymasına səbəb olur və bunların səbəblərini araşdırdığımız zaman aşağıdakı səbəblər ortaya çıxır.

İttifaq ölkələri arasında ticarət dövriyyəsinin artması, ittifaq daxilində iqtisadi sabitliyin və məhsuldarlığın yüksəldilməsi, məşğulluğun, gəlirin və kapitalın marjinal səmərəliliyinin artması, ittifaqın yaradılmasının bazar həcminin genişlənməsi, İstehsal faktorlarını təşviq etmək üçün xarici sərmayəçilər, birliyə satmaq istəyən xarici sərmayəçilər, tarife bypass üsuluna hörmət edilməlidir.

Beləliklə, malların gömrükdə daşınmasının əsas məqsədi gömrük rüsumlarının ödənilməsinə zəmin yaratmaqdır. Gömrük dəyərinin müəyyən edilməsində hər kəsin istifadə edə biləcəyi metodun və müəyyən edilmiş qaydaların mövcudluğu xarici iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olanların hamısı üçün bərabər şərait yaradır, onların iqtisadi vəziyyəti əvvəlcədən bilə-bilə xarici ticarətdə iştirakına şərait yaradır. qərar vermək, bütün komissiyalardan. Vergi anlayışı istənilən sistemin düzgün işləməsini təmin etmək üçün iki təcili addımı əhatə edir:

1) Vergi bazasının hesablanması üçün hərtərəfli qayda yaradır. Bu ilk interfeysin əsas xüsusiyyətlərini və onların qaydalarını izah edək;

2) müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq milli hökumətin fəaliyyəti üçün zəruri olan inzibati tədbirlərin vergitutma bazasını idarə etmək üçün. Təqdim edilir ki, gömrük hüququ qanuna və xüsusi qaydalara uyğun olaraq “gömrük bazarında malların dəyəri”nin istehsal indekslərinin müəyyən edilməsi məqsədinə xidmət edir.

Əsas məqsədlə yanaşı, birbaşa və ya dolayısı ilə əlavə gömrük rüsumlarının uçuotu, barter mallarının bazar konyukturasının monitorinqi, belə malların xarici ölkəyə idxalı və daşınmasına monetar nəzarət, kvota nəzarəti.

O, praktiki vergi funksiyası ilə yanaşı, ölkədə gömrük bazarlarını tənzimləmək və sahibkarlar üçün daha rəqabətli mühit yaratmaqla bazar iqtisadiyyatının qurulması probleminə töhfə verir. Dövlətdə xarici iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olan iştirakçılar idxal olunan mallara görə vergi və rüsumların hesablanmasını tənzimləyən qaydalara uyğun olaraq müvafiq hallarda müdafiə olunurlar.

Tədbirlər planı (təmsilçi ölkə tərəfindən həyata keçiriləcək) ölkəmizə idxal olunan malların kəmiyyətinin və faktiki daxili dəyərinin müəyyən edilməsi üçün səmərəli sistemin yaradılması və monitorinqini nəzərdə tutur.

Ölkəmizdə gömrük bazarının monitorinqi və müəyyənləşdirilməsi prosesi xarici iqtisadi fəaliyyətlərin, xüsusən də kommertiya müəssisələrinin gömrük qanunlarına riayət etməsini tələb edir.

Xarici ticarət iştirakçılarının idxal-ixrac fəaliyyətinin tənzimlənməsini asanlaşdırır və malların gömrük rəsmiləşdirilməsində rəsmiləşdirilməsini asanlaşdırır. Ona görə də dövlət qanununun mülki bazarların monitorinqi və tənzimlənməsi üçün müəyyən edilmiş qanunvericiliyi müəyyən etməsi vacibdir.

O, beynəlxalq prinsiplərə əsaslanan beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq, ölkənin adət-ənənələrinin dəyərini müəyyən etmək üçün çərçivə yaradır. Gömrükdə ictimai biznes maraqları. Mövcud beynəlxalq gömrük prosedurlarından istifadə etməklə xarici biznes subyektləri ilə danışıqları asanlaşdırır. Mülki mallarda malların dəyərinin müəyyən edilməsində dünya təcrübəsinə istinad etmək çox vacibdir.

Ölkəmizdə gömrük bazarının monitorinqi və müəyyənləşdirilməsi prosesi xarici iqtisadi fəaliyyətlərin, xüsusən də kommertiya müəssisələrinin gömrük qanunlarına riayət etməsini tələb edir.

Xarici ticarət iştirakçılarının idxal-ixrac fəaliyyətinin tənzimlənməsini asanlaşdırır və malların gömrük rəsmiləşdirilməsində rəsmiləşdirilməsini asanlaşdırır. Ona görə də dövlət qanununun mülki bazarların monitorinqi və tənzimlənməsi üçün müəyyən edilmiş qanunvericiliyi müəyyən etməsi vacibdir.

O, beynəlxalq prinsiplərə əsaslanan beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq, ölkənin adət-ənənələrinin dəyərini müəyyən etmək üçün çərçivə yaradır. Gömrükdə ictimai biznes maraqları. Mövcud beynəlxalq gömrük prosedurlarından istifadə etməklə xarici biznes subyektləri ilə danışıqları asanlaşdırır.

Mülki mallarda malların dəyərinin müəyyən edilməsində dünya təcrübəsinə istinad etmək çox vacibdir. Dünya təcrübəsində transsərhəd gömrük mallarının gömrük məsuliyyətinə görə qiymətləndirilməsi beynəlxalq gömrük təcrübəsində ən

çətin məsələlərdən biridir. Beləliklə, vətəndaşların dəyərini müəyyənləşdirmək üçün mövcud sistem təcili görünür.

Son zamanlar bir çox xarici ticarət ölkələri gömrük yığımında beynəlxalq sistemin iki qaydasından biri olan Brüssel və ya GATT yanaşmasından istifadə edirlər.

Bundan əlavə, xarici ticarətdə aktiv rol oynamayan və malların dəyərini ölkə gömrüyü baxımından müəyyən etmək üçün üsullardan istifadə edən az sayda ölkə var. Qeyd edək ki, 1950-ci ildə bir neçə Qərbi Avropa dövlətinin tələbi ilə Brüsseldə adət hüququna əsasən malların dəyərini müəyyən edilməsinin ümumi metodunun yaradılması haqqında müqavilə imzalanmışdır.

Bu Müqaviləyə əsasən, Brüssel gömrük dəyəri (BGD) malların ədalətli dəyəri hesab olunur. Beləliklə, 1980-ci illərə qədər açıq bazar çirkabında mükəmməl rəqabətli qiymətləri nəzərdə tutan və malların qiymətini müəyyən edən Brüssel Gömrük Sazişini satıcı və alıcılardan başqa 75-dən çox ölkə ratifikasiya etmişdir.

Bu ən çox yayılmış üsuldur. əşyalar. Vətəndaş Dəyərləri üzrə Beynəlxalq Konfrans həqiqətən də bütün Qərbi Avropanın təcrübəsini gücləndirdi (Adadigarov T.A. 2020: s.120).

Nə ABŞ, nə də Kanada Konvensiyanı və ya onun gömrük siyasətini imzalamayıb və ya həyata keçirməyib. Nəticə etibarilə, beynəlxalq gömrükləri tanıyan bir çox ölkələr onu gömrük yaradılmasının yeganə texniki vasitəsi hesab edirlər. Beynəlxalq ticarətin gələcək inkişafı bu sahədə müəyyən dəyişikliklər tələb edir.

Nəticədə 1979-cu ildə çoxtərəfli ticarət danışıqlarında KTMT-nin “Malların gömrük qiymətləri”nə dair VII maddəsi imzalanmış, eləcə də bu yaxınlarda TCO-nun himayəsi altında qəbul edilmiş digər sənədlər (1973-1979) Tokio aksiyasında istifadə edilmişdir. Saziş Tokio mərhələsinin yekun mərhələsində imzalanmış digər CATT-lərin gömrük dəyərini tanıyır, bura 4 əsas komponent daxildir: I. İdxal olunan malların gömrük dəyərini müəyyən edilməsi.

Bu Konvensiyanı imzalayan dövlətlər arasında mübahisələrin həlli və həlli üçün beynəlxalq orqan yaratmaq. III İnkişaf etməkdə olan ölkələrə differensial

münasibət. Yekun Şərtlər kimi tanınan IV hissə müqavilənin qəbulu və icrası prosedurlarını və müqavilənin icrası prosedurlarını təsvir edir.

Müqaviləyə əsasən, bu malların qiymət artımına düzəliş olaraq, malların idxalçı ölkəyə satılması üçün gömrük mallarının dəyəri onların qiymətinə əlavə edilir. mallar həqiqətən ödənilmiş və ya xaricə göndərilmişdir. Bundan əlavə, müqavilə gömrük mallarına münasibətdə malların dəyəri və dəyərə əlavə olunacaq xüsusi xüsusiyyətlərlə bağlı xüsusi müddəaları ehtiva edir.

Gömrük tariflərinin istifadəsi Uruqvayın çoxtərəfli ticarət danışıqlarının gündəm bəndlərindən biridir. Yekun danışıqlar 1994-cü il aprelin 15-də Mərakeşdə imzalanıb.

Qanun Tariflər və Ticarət üzrə Baş Sazişin VII maddəsinin icrasını bir daha təsdiq edir. Bu saziş Tokio Gömrük Komissiyasının demək olar ki, bütün prinsip və təcrübələrinə uyğundur.

Bundan əlavə, Uruqvay hərəkətində gömrük rüsumlarının dəyərini müəyyən etmək üçün xüsusi bir qərar verildi. Qətnamə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə institusional məsələlərdən, eləcə də Gömrüklərin yaradılmasından bəhs edir. Bu sahələr üzrə beynəlxalq təşkilatların təcrübəsinə əsaslanaraq, müstəqilliyini yenidən əldə etmiş ölkəmiz bu sahədə qanunlar formalaşdırmağa başlayıb.

Belə ki, 1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Gömrük Qanunu Azərbaycanda gömrük nəzarəti praktikasında idxal olunan malların dəyərinin ölçülməsi meyarını müəyyən edir. Bu prinsiplər və standartlar Tariflər və Ticarət üzrə Baş Sazişin VII maddəsinin tətbiqi haqqında Sazişin əhatə dairəsini və gömrük hüququ üzrə ekspertləri əhatə edir.

Respublika Mülki Məcəlləsi geniş istifadə olunurdu. Bu çoxluq razılaşmasının məqsədi inflyasiyanın və inflyasiya bazarının müəyyən edilməsi üçün vahid, neytral sistem yaratmaqdır. Gömrük haqqında konstitusiyaya hüququnun beynəlxalq prinsiplər əsasında qurulması buna görə də ölkənin qlobal iqtisadi sistemdə iqtisadi dərinliyi üçün çox vacibdir.

Keçid iqtisadiyyatının elementləri və dövlət maliyyəsi, 13 Azərbaycanın iqtisadi və hüquqi sisteminin ənənəvi milli siyasətlərdən fərqləri Gömrük dəyərinə

nəzarət sisteminin tətbiqi ilə bağlı dəyişikliklər sistemin qiymətli kağızlar qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılmasını tələb edir.

Həqiqi bir əmr. Eyni zamanda, ölkəmizin yaxın gələcəkdə BTİ-yə daxil olması gömrük rüsumlarının ən yüksək səviyyədə tətbiqi ilə bağlı beynəlxalq standartlara və normalara uyğundur.

1.3. Gömrük ticarət münasibətlərinin hüquqi mexanizmləri predmeti və mənbəyi

Mülki hüququn təsviri zamanı onun Azərbaycan hüququnun liberal və mürəkkəb sahəsi kimi təhlilinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Bir çox mühüm problemlərin həlli yolları nəzəri, nəzəri, metodik və praktik xarakter daşıyır və dərslik ümumi, əsas və tək bölmələrdən ibarətdir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasında gömrük xidmətlərinin elmi-nəzəri və hüquqi əsasları onun strukturunda bir neçə yerdə öz əksini tapmışdır. Bu bölmədə gömrük hüququnun predmeti, üsulları və mənbələri, gömrük hüququ münasibətləri, qanunlar, gömrük hüququ münasibətləri və gömrük hüququna aid obyekt və subyektləri, qaydaların pozulmasına görə məsuliyyət, yeni qanunlar və sərt qaydalar haqqında məlumatlar verilir.

Xüsusi bölmədə icra statusuna malik gömrük orqanlarının inzibati, hüquqi, inzibati, cinayət, cinayət, tənzimləmə və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin dərin və dərin təhlili verilmişdir. Müəssisə və təşkilatların xüsusiyyətləri müzakirə olunur.

Qısaca desək, gömrük hüququ Azərbaycan hüququnun gömrük və hüquqi məsələlərlə bağlı müəyyən hüquqi müddəaları, habelə gömrük və hüquq məsələləri haqqında bilikləri özündə birləşdirən sahəsi kimi müəyyən edilir. Müəllifin qeyd etdiyi məqsəd və vəzifələrə nail olunmaqla bu sahədə praktiki məsələlər öz həllini tapmışdır.

Bu resurs mülki hüquq üzrə dərslikdir və şübhəsiz ki, iqtisadçılar, hüquqşünaslar, praktiklər və onların müttəfiqləri, tələbələr, auditoriyalar, məzunlar və geniş ictimaiyyət üçün böyük maraq doğurur. Mədəni məsələnin əhəmiyyətinin

və strukturunun izahı və sübutu məsələsi təkcə nəzəri və nəzəri cəhətdən vacib deyil, həm də praktiki əhəmiyyət kəsb edir.

Malların və nəqliyyat vasitələrinin Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən gömrük orqanlarına keçirilməsinin şərtləri və şərtləri Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin (GM) 1-ci maddəsinə uyğundur.

Gömrük, gömrük rüsumları, gömrük nəzarəti və gömrük siyasətinin digər vasitələri. Bu tərif ənənənin mahiyyətini əks etdirməsə də, konkret olaraq onu əks etdirə bilər.

Bu, gömrükdə bir çox məsələləri əhatə etməsi ilə bağlıdır. Dövlət qulluğunun özünəməxsus mahiyyəti də burada özünü göstərir. Yuxarıda göstərilənlərə əlavə olaraq (GM, Maddə 1), gömrük gömrük statistikasına və xarici iqtisadi fəaliyyətlər, insan alveri və digər cinayətlər, gömrük qanunlarının pozulması və yerli qanunların pozulması üçün malların qeydiyyatı üçün məsuliyyət daşıyır. mülki qanunlar da daxil edilməlidir. Belə yanaşma milli kimlik məsələsinin strukturunun dolğun açılmasına xidmət edir (Heydərov K. 1998: s. 26).

Bildiyiniz kimi, hər bir hüquq sahəsinin öz predmeti və tənzimləmə mexanizmləri var. Mülki hüquq yeni və digər qanunlarla müqayisədə çox az öyrənilməyi üçün hüquqşünas alimlər arasında bu məsələ və tənzimləmə mexanizmləri ilə bağlı konsensus yoxdur.

Beləliklə, hüquqşünasların bir qrupu mülki hüququ mülki hüququn müstəqil, lakin sırf müstəqil bir sahəsi kimi, digər bir qrup isə inzibati hüququn müstəqil bir sahəsi kimi qəbul edir.

Hər iki vəkilin arqumentləri əsassız deyil. Bununla belə, mülki hüququn müstəqil bir peşə olması fikrinə dəstək getdikcə artır. Son zamanlar hüquqşünaslar və iqtisadçılar arasında elmi mübahisələr getdikcə artır.

Bu mübadilədə iqtisadçılar biznes-hökumət münasibətlərinin daha yaxşı tənzimlənməsinə, mülki, dövlət, maliyyə və digər sahələrdə hüquq normalarının həyata keçirilməsinə dəstək verirlər.

Gəlin mülki qanunların müstəqilliyinə dair arqumentlərə daha yaxından nəzər salaq. Qanunun bütün bölmələrinin öz təhlil sahəsi və bu sahəyə tətbiq olunan xüsusi hüquqi qaydaları var.

Mülki qanunlarda təsvir edilən mülki prosedurların strukturuna və şərtlərinə nəzər saldıqda belə bir mürəkkəb sahənin hüququnun formalaşdırılması üçün xüsusi sahənin lazım olduğunu göstərir.

Federal gömrük hüququnun predmeti gömrük işində ictimai münasibətlərin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddəalarla tənzimlənməsidir.

Vətəndaş mədəniyyəti struktur və quruluş baxımından çox mürəkkəbdir. Beləliklə, gömrük kontekstində ictimai münasibətlər siyasətinin 5 elementinə görə onu müxtəlif hüquq sahələrini əhatə edən aşağıdakı 3 kateqoriyaya bölmək olar:

- 1) konstitusiya hüquqları (xalq);
- 2) idarəetmə orqanı və idarəetmə orqanı;
- 3) mülki, cinayət, əmək və digər hüquq sahələri, habelə beynəlxalq hüquq sahəsi;
- 4) mülki qanunların pozulması ilə bağlı işlərin araşdırılması haqqında. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Komitəsi öz işini qonşu dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlarla yuxarıda qeyd olunan əlaqələr əsasında həyata keçirir.

İctimai Bəyannamədə təsvir olunan ictimai münasibətlər təkcə qanunlarda deyil, həm də Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində və Mülki Məcəllədə öz əksini tapmışdır.

Bu kommunikasiyalara malların hərəkəti və nəqliyyat növləri, gömrük, gömrük, gömrük nəzarəti, gömrük yığımının vəziyyəti və gömrük rejimlərinin hüquqi statusu ilə bağlı ən çox yayılmış ictimai kommunikasiyalar daxildir.

Bu münasibətlər inzibati xarakter daşıyır və inzibati-hüquqi qaydalara tabedir. Ancaq əlaqələr bu sahə ilə məhdudlaşmamalıdır. Beləliklə, Cinayət Məcəlləsi gömrük qaçaqmalçılığı və GM-də nəzərdə tutulduğu kimi digər hüquqpozmaları tənzimləyir. Bu sahədə hüquqpozmalar gömrük orqanlarının səlahiyyətlərinə aiddirsə, bu hərəkətlər Cinayət Məcəlləsinin müddəaları ilə həyata keçirilir.

GM-nin “Mülki qanunlar və gömrük işi üçün məsuliyyət” bölməsinin X bölməsi gömrük qanunları ilə bağlı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Deməli, bu qaydaları tənzimləyən hüquqi müddəalar bir tərəfdən inzibati hüquqda, digər tərəfdən isə inzibati-prosessual hüquqda tətbiq edilir.

Gömrük ərazisində gömrük və gömrük işi arasında münasibətlərin idarə edilməsində hüquqi, inzibati, maliyyə, bank və vergi orqanları, o cümlədən monetar qanunlardan istifadə olunacaq.

Gəlin bu məsələləri Gömrük Məcəlləsi ilə birlikdə araşdıraq. Qanunda göstərilir ki, “Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilən və aparılan mallar üzrə əlavə dəyər vergisi bu Qanuna və Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq həyata keçirilir”.

2001 "Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi" Vergi qanunları aşağıdakılardır: bu halda əməliyyatlar vergi qanunları ilə tənzimlənir.

Qanunda deyilir ki, “Azərbaycan Respublikasının İcraiyyə Şurası. Dövlət Azərbaycan Respublikasının müvafiq orqanları ilə razılaşdırmaqla qeyri-kommersiya mallarının rahat mübadiləsi üçün kəmiyyət və qiymət həddi müəyyən etmək hüququna malikdir.

Azərbaycan Respublikasının mülki sərhədindən keçir. "Bu maddə Vətəndaş Komitəsi və Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilib. O, inzibati və maliyyə qaydaları ilə tənzimlənir və bank hüququnun ənənəvi qaydaları tətbiq edilir. Bütçəyə uyğun qərar verin".

Ümumiyyətlə, gömrük azadlığı müddəası yalnız gömrük hüququnun müstəqil yurisdiksiya olması səbəbindən tətbiq oluna bilər. Mülki qanunvericiliyin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- 1) gömrük rüsumlarının həyata keçirilməsi üçün gömrük və bütün digər aidiyyəti dövlət orqanlarının səmərəli fəaliyyəti üçün şərait yaratmaq, təkmilləşdirilməsini və təkmilləşdirilməsini təmin etmək;
- 2) gömrük siyasətinin həyata keçirilməsi üçün təkmilləşdirilmiş, elmi əsaslı və daha demokratik gömrük sistemini inkişaf etdirmək;

3) yerli vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, dövlət qurumlarının mədəni əhəmiyyətli fəaliyyətinin, habelə xarici vətəndaşların və vətəndaşların ümumi hüquqlarının müdafiəsi üçün güclü və sabit hüquqi təminat yaratmaq; vətəndaşlığı olmayan, habelə hüquqi şəxslər;

4) Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi mənafeələrinin və mənafeələrinin qorunması (birincisi, ölkənin iqtisadi müstəqilliyi və iqtisadi təhlükəsizliyi, milli ticarətin qorunması, milli iqtisadiyyatın inkişafına köməklik; Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələri və iqtisadiyyatı) . Mülki hüququn prinsiplərinə aşağıdakılar daxildir:

- 1) güc;
- 2) demokratiya;
- 3) gömrük xidmətlərinin hərtərəfli tənzimlənməsi;
- 4) mülki hüququn vasitə və üsullarla səmərəli şəkildə çatdırılması;
- 5) Gömrük sahəsində beynəlxalq hüquqi əməkdaşlıq və təcrübədən faydalanmaq.

Mülki prosessual və mülki hüququn əsas prinsipi legitimlikdir. Bu prinsip digər sahələrdə olduğu kimi Konstitusiyada da öz əksini tapıb. 1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının IV maddəsi və 7-ci maddəsi: Konstitusiyanın bu maddəsi öz yurisdiksiyasında Federal Gömrük Komissiyasına muxtariyyət verir və gömrük qanunlarının azad respublika vətəndaşları üçün əhəmiyyətindən bəhs edir. Azərbaycan.

Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəllələrində gömrük prosedurlarının əsas məqsədlərindən biri də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunların tələblərinə riayət etməkdir.

Ümumiyyətlə, Məcəllənin 243-cü maddəsində icradan birbaşa bəhs edilir. mülki məcəllənin mülki müddəaları. Mülki qanunların pozulması zamanı qanunun aliliyi Maddədə deyilir: Güc tətbiqi öz səlahiyyətləri daxilində və Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Demokratiya mülki hüququn prinsipi kimi bir çox cəhətdən özünü göstərir. Gömrük Qanununun tətbiqində qeyd olunduğu kimi, gömrük işlərində təsərrüfat

subyektlərinin, fiziki şəxslərin və dövlət orqanlarının hüquqlarının müdafiəsi demokratiyanın bir formasıdır.

Demokratiya nümunələrinə ictimai asayişin, insanların mənəviyyatının, ekologiyasının və sağlamlığının, ətraf mühitin, idxal olunan malların istehlakçılarının maraqlarının qorunması tədbirləri daxildir.

Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, GM-in gömrük agentləri var. GM tərəfindən verilən məlumatlar, tövsiyələr və ilkin qərarlar da mülki hüququn demokratik qaydalarına əsaslanır. Qanunun 40-cı maddəsi mülki dövlətə xəyanət cinayətlərində iştirak edən şəxslərin hüquqlarından xüsusi olaraq bəhs edir. Belə modellərin sayını xeyli artırmaq olar.

Gömrük əməliyyatlarında inteqrasiya olunmuş və şəffaf qanunvericilik gömrük hüququnun prinsipidir və daxili məsələlərdə dövlət rəhbəri qanunlarının tənzimlənməsinə hərtərəfli və əhatəli şəkildə tətbiq edilir. Münasibətləri mümkün qədər düzəltmək məsələsidir.

Onlar malların və daşımaların yeni formalarının tətbiqini, gömrük rüsumlarının inzibatçılığı, gömrük rüsumlarının ödənilməsi, habelə gömrük qanunvericiliyinin üsul və üsullarını nəzərdə tutur. Azərbaycan Federativ Respublikası Gömrük Komitəsinin beynəlxalq hüquqi əməkdaşlıqda rolu təqdirəlayiqdir (Nuriyev C. 2002: s.12).

II FƏSİL. PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ GÖMRÜK TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNƏ TƏTBİQ EDİLƏN YENİ YANAŞMALARIN OBYEKTİV SƏBƏBLƏRİ, ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ BU SAHƏDƏ QANUNVERİCİLİK BAZASI

2.1. Gömrük Ticarət münasibətləri sisteminin tənzimlənməsinə tətbiq edilən yeni yanaşmalar

Azərbaycanda əsas ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş və Prezident İlham Əliyevin başçılıq etdiyi mütərəqqi siyasət nəticəsində bütün sahələrdə olduğu kimi, gömrük işinin müasir idarəetmə prinsipləri əsasında təşkilində də mühüm tərəqqi əldə edilmişdir.

Hazırda Prezidentin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən islahatların miqyası genişlənmişdir. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, gömrük xidmətinin ən yüksək səviyyəyə çatdırılması, sərbəst rəqabət mühitinin yaradılması Azərbaycan dövlətinin əsas prioritetlərindən biridir.

Gömrük xidmətinin təkmilləşdirilməsi nəticəsində xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının fəallığı yüksəlmiş, biznes mühiti daha da əlverişli olmuş, rəqabət qorunub saxlanmış və şəffaflıq təmin edilmişdir. Eyni zamanda, dövlət büdcəsində gömrük rüsumu artırılmışdır.

Bu gün Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin yaradılmasının 30 ili tamam olur. Dövlət Gömrük Komitəsi 30 yanvar 1992-ci ildə, Azərbaycanın suverenliyinin bərpasından üç ay sonra yaradılmışdır. Keçmişdə gömrükxanadan keçmək asan deyildi. Müstəqilliyimizin ilk illərində iqtisadiyyatın digər sahələri kimi, gömrük xidməti də böhran içində idi.

O illərdə mürəkkəb ictimai-siyasi vəziyyət gömrükçüləri formalaşdırmağa imkan vermirdi. Yalnız ümummilli lider Heydər Əliyevin başqa bölgələrdə olduğu kimi, 1993-cü ildə də hakimiyyətə qayıdışı ilə gömrük xidmətində kompleks tədbirlər görülmüşdür.

Müstəqil və müasir gömrük xidmətinin formalaşdırılması ulu öndər Heydər Əliyevin tövsiyələrinə əsaslanırdı: gömrükçülər xarici iqtisadi münasibətlərdə öz

mövqeyini müəyyənləşdirməli, iqtisadiyyatın inkişafına xidmət etməli, müstəqil dövlətin nüfuzuna təkan verməlidirlər. Azərbaycan Dövlət olmalıdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyev ölkə iqtisadiyyatının inkişafında Gömrük Xidmətinin rolunu yüksək qiymətləndirmiş və bu orqanın fəaliyyətinə həmişə diqqət yetirmişdir. Dövlət Gömrük Komitəsinin yaradılmasının 5-ci ildönümü münasibətilə 1997-ci ildə Heydər Əliyev vurğulayıb ki, "gömrük xidməti hər bir dövlətin müstəqilliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biridir".

Təntənəli yığıncaqda çıxış edən Heydər Əliyev gömrükçülərin fəaliyyətini böyük dəqiqliklə, uzaqgörənliklə təhlil etmiş və imkanları göstərmişdir.

Öz imkanları ilə unikal orqan olan gömrük xidmətinin vəzifəsi dövlət büdcəsinə daxilolmaları təmin etmək, Gömrük hüquqpozmalarına qarşı mübarizə aparmaq, xarici ticarətin sürətləndirilməsi və yüngülləşdirilməsini, habelə ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini qorumaqdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin yüksək idarəçilik bacarığı sayəsində Azərbaycan gömrük xidməti tezliklə ölkənin ən mühüm dövlət qurumlarından birinə çevrilmişdir.

Bu gün Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi davamlı inkişaf strategiyasına uyğun olaraq Azərbaycanın gömrük xidməti daha da inkişaf etmiş və Dünya Gömrük ailəsində yüksək etimad və etimad qazanmış və ölkəmizin mühüm dövlət orqanlarından birinə çevrilmişdir.

Gömrük sistemində struktur və kadr islahatları idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, personalın peşə hazırlığının artırılması, bir sözlə, gömrüyün müasir dünyanın çağırışlarına uyğun yenidən qurulması üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Prezident İlham Əliyevin tarixi İpək Yolu üzərində strateji mövqe tutan ölkəmizin tranzit potensialının gücləndirilməsi və ixrac potensialının artırılması istiqamətində atdığı addımlar gömrük orqanları qarşısında yeni vəzifələr qoymuşdur.

Artıq müasir idarəetmə strukturuna malik olan Azərbaycan Beynəlxalq Ticarətin təhlükəsiz, asan və sürətlə həyata keçirilməsi, gömrük nəzarətinin ən

müasir metod və vasitələrinin tətbiqi, gömrük fəaliyyətinin nəzarətdən xidmətə keçməsi istiqamətində mühüm addımlar atır. Bütçə gəlirləri və xarici ticarət

Bütçə gəlirlərinin proqnozlaşdırılması sahəsində proqnozlaşdırma prosesinin bütçə qanunvericiliyinin tələblərinə tam cavab vermədiyi, illik və aylıq proqnoz göstəricilərinin fərdi ödəniş səviyyələri deyil, məcmu şəkildə sənədləşdirildiyi, bütçədənkənar proqnozların sənədləşdirildiyi müəyyən edilmişdir. bütçədənkənar ödənişlər səviyyəsində.

Gəlir ümumiyyətlə nəzərə alınmırdı. Hesablama Palatası Dövlət Gömrük Komitəsinin qanunvericiliyi ilə ödəniş səviyyəsində təsdiq edilmiş bütçə funksiyalarının Komitənin ödəniş səviyyəsində formalaşması ilə rəsmiləşdirilmədiyini qeyd edərək proqnozun daha da korrektə edilməsi risklərinin olduğunu hesab edir.

Faktiki fəaliyyət göstəricilərinin göstəriciləri. Şöbəyə rəhbərlik işinin təşkilinə gəlincə, ilk növbədə qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təsdiq etdiyi müvafiq əsasnamədə göstərilən ödənişsiz təhsil xidmətlərinin təşkili hesablamlar da daxil olmaqla, tam həllini tapmayıb. və gömrük rüsumunun ödənilməsi.

Eyni zamanda, gömrük orqanlarının vəzifəli şəxslərinin avtomatlaşdırılmış hesabat sistemində Gömrük Komissiyasının bir neçə mühüm mərkəzləşdirilmiş funksiyaları ilə əlaqədar olaraq, fiziki şəxslərin fəaliyyətinin xarici maliyyə iştirakçılarının hələ qeydiyyata alınmaması.

Bu, gömrük sistemində risklərin idarə edilməsi, gömrük ödənişlərinin hesablanması və yığılması, vaxtı keçmiş ödəniş və öhdəliklərin uçotunda şəffaflıq kimi sahələrdə gömrük işinin vəziyyətini qiymətləndirməyi çətinləşdirir.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Statistika orqanı hesab edir ki, bu sistemin istifadəçilərinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi üçün tədbirlər görülməlidir. Bundan əlavə, gömrük sistemində risklərin idarə edilməsi üzrə müvafiq siyasət sənədlərində risk göstəriciləri, risk hədləri və risk səviyyələri müəyyən edilsə də, onların ölçülməsi və hesablanması aspektləri (metodologiya və

hesablama metodları) zəruri deyil), həmçinin xüsusi risklər. sahələr.həmçinin müəyyən edilməyib.

Bəyan edilmiş gömrük rüsumlarının faktiki dəyərinin müəyyən edilməsi məqsədilə yoxlama zamanı gömrük qaydalarının pozulması hallarının yoxlanılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilib, aşkar edilmiş cüzi məbləğlər açıqlanıb.

Beləliklə, 2019-cu ildə yenidən qiymətləndirmə 2,9 milyon manat, 2020-ci ilin yanvar-aprel aylarında isə 0,5 milyon manat təşkil edəcək. Xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının formal hüquqi qaydalarla müəyyən edilmiş səlahiyyətlərinin gömrük yoxlaması üçün tələb olunan rüsum yerinə yetirilməmişdir. Nəticədə, auditin əhatə etdiyi dövr üçün müvafiq gömrük müddələrinin ümumi gömrük dəyəri 1151,0 milyon rubl təşkil etmişdir.

Eyni zamanda, gömrük sektoru daxilində risklərin qiymətləndirilməsi qaydaları müəyyən edilməyib, xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının fəaliyyətinə əsasən vergi güzəştlərinin tətbiq olunduğu ölkə və regionlarda baxılır (Hesabat. Azərbaycan 2020, Bakı, 2021)

Ümumi mədəniyyət islahatları

Malların və Nəqliyyat vasitələrinin Gömrük Daşınması üçün “Yaşıl Dəhlizlər” və Digər Ayrı-seçkilik Sistemlərinin Tətbiqi - İdxal əsasında Mallar və Nəqliyyat Vasitələri üçün Yaşıl, Göy, Sarı və Qırmızı Dəhliz Boşaltma Sistemlərinin Tətbiqi Xülasə Hesabat: İdxaldan əvvəl mallar və qısamüddətli nəqliyyat vasitələri üçün uyğun risk təhlili bəyannamə gömrük orqanlarına təqdim edilməklə elektron qaydada həyata keçirilir.

Gömrük ərazisində paylanan mallar və nəqliyyat növləri müvafiq meyarlar yerinə yetirildikdə, gömrük ərazisinə buraxıldıqda və rəsmiləşdirildikdən sonra faktiki olaraq azad ediləcək.

Xarici iqtisadi fəaliyyət üçün məhsul təyinatı üzrə gömrük dərəcələrinin tənzimlənməsi: Çoxhissəli gömrük rejimindən gömrük rüsumlarının dərəcələrinə təklif olunan dəyişikliklər (0%, 0,5%), 1%, 3%, 5%, 10%, 15% aşağı. eşik parametrləri üçün (0%, 5%, 15%). Beləliklə, idxal mallarına, idxal rüsumlarına, istehsal prosesində istifadə olunan aralıq məhsullara (yarıfabrikat) və istehsal

proseslərinə və istehsalın azaldılması ilə idxal olunan mallara görə gömrük rüsumları (https://management.az/assets/import/files/20211222111501_pdfhD1vCa.pdf).

Dövlət Gömrük Komitəsinin (DGK) rəhbərləri ilə Caspian Energy Association üzvləri arasında onlayn görüş keçirilib.

Gömrük Komitəsi sədrinin birinci müavini, Gömrük Komitəsi sədrinin müavini İsmayıl Lyubyanov, Gömrük Komitəsi sədrinin müavini, Gömrük İdarəsinin generalı Cavad Qasimov, qurumların rəhbərləri, sədr və baş icraçı direktor iştirak ediblər. Caspian Energy Group-da Telman Əliyevə 90-a yaxın iş adamı qatılıb.

Xəzər Enerji Təşkilatının sədri Telman Əliyev görüşün təşkilində göstərdiyi dəstəyə görə qurumun üzvləri adından Gömrük Komitəsinə təşəkkür edib. Həmçinin qeyd olunub ki, Gömrük Komitəsi və Xəzər Enerji Təşkilatının birgə ikitərəfli işçi qrupu fəaliyyət göstərir ki, bu da gündəlik operativ idarəetməyə, gömrük sistemində layihələrin və innovasiyaların birgə müzakirəsinə, biznes ideyaları ilə tanış olmağa imkan verir.

Federal Gömrük Komitəsi sədrinin birinci müavini İsmayıl Lyubyanov bildirib ki, artıq ənənə halını almış belə tədbirlər xarici ticarətdə bütün maraqlı tərəflərin ehtiyaclarını öyrənmək, problemlərin müəyyənləşdirilməsi və gömrük sisteminin təkmilləşdirilməsini təmin etmək məqsədi daşıyır. davamlı həllər inkişaf etdirin.

Federal Gömrük Komitəsinin sədr müavini Cavad Qasimov tranzit imkanlarının artırılması, beynəlxalq ticarətin sürətləndirilməsi, gömrük xidmətlərinin və sərhəd-keçid məntəqələrinin asanlaşdırılması istiqamətində atılan addımlar, məqsəd və qarşıda duran layihələr barədə məlumat verib.

Daha sonra tədbirdə iştirak edən sahibkarların təklif və ideyaları dinlənilib, onları maraqlandıran suallar ətraflı cavablandırılıb

(<https://axar.az/news/gundem/571248.html>).

Mayın 20-də Moskvada Azərbaycan Gömrük Komitəsinin sədri, general Səfər Mehdiyev Rusiya Federasiyası Gömrük İdarəsinin rəisi Vladimir Bulavin ilə görüşüb.

Rusiya Federasiyası Gömrük Nazirliyinin rəhbəri Vladimir Bulavin Azərbaycan ilə Rusiya arasında ikitərəfli münasibətlərin uğurla inkişaf etdiyini,

bunun bütün sahələrdə, o cümlədən gömrük sahəsində genişmiqyaslı əməkdaşlıq proqramı olduğunu vurğulayıb.

Vladimir Bulavin Azərbaycan Gömrüyünün narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə sahəsində xüsusilə son aylardakı fəaliyyətini, həmçinin Sinologiya Mərkəzinin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirib. Onun sözlərinə görə, yol infrastrukturunun yaxşılaşdırılması istiqamətində işlər aparılır.

Azərbaycan Gömrük Komitəsinin sədri Səfər Mehdiyev Azərbaycan ilə Rusiya arasında əlaqələrdən məmnunluqla danışib, kommersiya və peşəkar əlaqələrə malik olan iki ölkənin gömrük orqanlarının bu əlaqələrdən məmnunluq ifadə edib. inkişaf. Yeni materiallar sayəsində diqqətəlayiq nəticələr əldə edilmişdir.

Komitə sədri Rusiya Federasiyasının Azərbaycanın xarici ticarət biznesində əhəmiyyətini vurğulamış və iki ölkə arasında iqtisadi-ticarət əlaqələrinin daha da inkişafı üçün əlavə imkanlardan səmərəli istifadə olunacağına əminliyini ifadə etmişdir.

Qazma və Samur keçid məntəqələrində mövsümi növbələrin aradan qaldırılması, Tahirkənd-Qazma və Hanoba keçid məntəqələrinin yenidənqurmadan sonra sinxronlaşdırılması, Yaraq-Qazma-Samur keçid məntəqəsindən Dərbənd-Yalma dəmir yolu keçid məntəqəsinə yük axınlarının bölüşdürülməsi məsələlərinə baxılıb.

Ümumdünya Gömrük Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlığın və dialoqun səmərəliliyinin artırılması məsələləri də müzakirə olunub.

(https://customs.gov.az/az/faydali/xeberler/4593_/).

2.2. Pandemiya şəraitində daxili və xarici ticarətin subyektləri ilə işlərin təşkili qaydaları

2020-ci ilin mart ayında elan edilmiş qlobal COVID-19 koronavirus pandemiyası əsasən hökumətin büdcə öhdəlikləri ilə əlaqədar Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün çətinliklər yaradıb. Bir tərəfdən tənəzzül, digər tərəfdən dünya bazarlarında təbii sərvətlərin qiymətinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi kapital gəlirlərinin azalması riski yaradıb.

Azərbaycanın dövlət büdcəsi neft gəlirlərindən çox asılıdır. 2020-ci ilin büdcəsinin təxminən 58%-i neft və qaz gəlirləri, o cümlədən 50,5%-i Neft Fondu, 7,5%-i isə neft-qaz sənayesi tərəfindən ödənilən vergilər hesabına formalaşmalıdır.

2020-ci il üçün federal büdcənin təsdiq edilmiş hissəsində xam neftin orta illik qiyməti bir barel üçün 55 dollar, yenidən işlənmiş büdcədə isə hər yağ üçün 35 dollar nəzərdə tutulur. Birinci rübün ilk altı ayında “Azerlight”ın orta satış qiyməti bir barel üçün təxminən 38 dollar təşkil edib.

Neftin qiymətinin kəskin düşməsi ilə bağlı risklər təkcə neft bankı və neft şirkətlərinin əldə etdiyi gəlirlərlə məhdudlaşmır. Bununla yanaşı, beynəlxalq ticarətin məhdud olması, iqtisadi aktivliyin azalması və xarici ticarət əməliyyatlarının azalması səbəbindən ölkə büdcəsinin təxminən 16%-ni təşkil edən gömrükdən daxilolmaların azalması riski yüksək olaraq qalır.

Nəticədə neft və xarici ticarətdən sonra xərclərin əsas payı xidmət sektorunun, xüsusilə turizm və ictimai iaşə, qeyri-əmtəə ticarəti və nəqliyyatın payına düşür.

Hazırda hökumət bu sektorları epidemiya riski elan edib və iqtisadi dəstək proqramı həyata keçirir. Bu halda, bu seqmentlərdə kapital qazancının gözləniləndən daha aşağı olması riski var. Kapital qazanmasında bu risklər, istisna siyasətlər səbəbiylə məhdud və gəlirli sənayelərdə ixtisarlar, sürətlə böyüyən yoxsul və işsizlərə yardım, əlbəttə ki, kapital xərclərini artıracaq.

Əslində, fiskal sabitliyə və vergi balansına zəmanət vermək hökumət üçün çətin seçimdir. İtirilmiş gəliri kompensasiya etmək və maliyyə öhdəliklərinizi artırmaq üçün mənbələr tapmaq qısa müddətdə asan deyil.

Azərbaycanın problemlərindən biri büdcənin təkə ailənin sosial ehtiyaclarını ödəməməsidir. İqtisadiyyatda dövlət sektorunun mühüm rolu bir çox əsas xidmətlərin (xüsusilə dövlət və enerji sektorlarının) dövlət qurumları tərəfindən idarə olunması və bu maliyyə institutlarının dövlət xərclərindən maliyyə dəstəyindən davamlı asılılığından ibarətdir.

Belə ki, parlamentə təqdim olunan 2020-ci il büdcəsində təkə Milli Amiga fondlarından istifadə etməklə razılaşıdırılmış geniş xərc öhdəliklərinin tam yerinə yetirilməsi deyil, həm də dövlət vəsaitlərinin xərclənməsi ümumi büdcənin 600 milyon dollar təşkil edir. manat (<http://eurasiahub.khazar.org/uploads/Eurasia>).

2020-ci ilin əvvəlindən COVID-19 epidemiyasının bir neçə ölkədə sürətlə yayılması Azərbaycan hökumətini çevik addımlar atmağa sövq edib. Prezident İlham Əliyev epidemiyanın nəticələrinin öyrənilməsi, sosial izolyasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi və iqtisadiyyata mənfi təsirinin azaldılması məqsədilə Nazirlər Kabineti yanında Qərargah yaradılması haqqında sərəncam imzalayıb.

Dövlət başçısının tapşırığına əsasən, epidemiyanın qlobal enerji və fond bazarlarına mənfi təsirinin azaldılması və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi məqsədilə qısa və ortamüddətli plan hazırlanıb. Biznes və İdarəetmə Azərbaycan 1 mol kartı üç sahəni əhatə edir:

1. İqtisadi inkişafın və ticarətin dəstəklənməsi;
2. Məşğulluq və sosial dəstək;
3. Makroiqtisadi və maliyyə sabitliyi.

Pandemiya ilə əlaqədar iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində yaranan problemlər xarici ticarətə də öz təsirini göstərib.

Pandemiya zamanı artan ticarət və iqtisadi qeyri-müəyyənlik iri müəssisələrin maliyyə vəziyyətlərinin azalmasına və ehtiyatların tükənməsinə səbəb oldu. Nəticədə xarici ticarət əməliyyatları fiziki və dəyər baxımından azalmışdır. Vəziyyətə tez reaksiya veririk

Azərbaycan hökuməti qeyri-neft ixracının azaldılmasını təşviq etmək və dəstəkləmək üçün addımlar atıb.

Qeyri-neft məhsullarının ixracına marağı artırmaq üçün Rusiya Federal Vergi Məcəlləsi beynəlxalq ticarətdə istifadə edilən malların ixracatçıların taraması adı altında satışı mexanizmini tətbiq edəcək.

İdxaldan asılı olan yerli istehsalın rəqabət qabiliyyətini artırmaq məqsədi ilə müvafiq siyahıda gömrük rüsumlarından azad ediləcək və qeyri-daxili daxilolmalar və idxal ixracının rəqabət qabiliyyətini təmin etmək üçün bir tədbirdir. Sənaye araşdırmasına görə, ixrac edilən bəzi mal və məhsulların yerli istehsaldan heç bir üstünlüyü yoxdur. Bu xammal və ara məhsulların tətbiqi xarici bazarlara ixracın nisbi xərclərini artıracaq.

İşçilərin ölkədə xüsusi gömrük xidmətlərindən istifadəyə həvəsləndirilməsi üçün tədbirlərin görülməsi - bu stimullaşdırmalar nəticəsində xarici sifarişlərin sayı artacaq. Beləliklə, praktiki və ənənəvi fəaliyyətlərdə olan müəssisələri pandemiyanın təsirlərindən qorumaq iqtisadi tənəzzülün qarşısını ala bilər.

Mövcud vəziyyət və xarici ticarətin diversifikasiyası

Azərbaycanın ixraca əsaslanan istehsal sisteminə qayıtmasına imkan verən islahatlara qanunvericilikdə və hüquqi müstəvidə də rast gəlmək olar. Pandemiyaya qədərki dövrdə istehsalı artırmaq və xarici bazarlara çıxmaq üçün stimullar tətbiq edildi.

Xarici ticarətin diversifikasiyası həm idxalçıların, həm də ixracatçıların rifahı, eləcə də iqtisadi sabitlik üçün mühüm şərtidir. İdxalın diversifikasiyası ixracın diversifikasiyası qədər vacibdir.

İdxalın şaxələndirilməməsi davamlı istehsala və sektorlar üzrə əməliyyatlara mənfi təsir göstərəcək. İxrac ayırı-seçkiliyi ilə yanaşı, idxal diskriminasiya sistemləri də məhsul və coğrafiya baxımından əhəmiyyətlidir.

Keyfiyyət təxminləri təxmin edilən ticarətin artımına deyil, idxalın coğrafi mövqeyinə və məhsulun diversifikasiyasına əsaslanır. Bundan əlavə, idxalın heterojenliyi idxalın heterojenliyinə də təsir göstərir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti "Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi fəaliyyətinin müəyyən edilməsində dəyişikliklər, idxal rüsumlarının və aksizlərinin tətbiq edilməsi haqqında" və "koronavirus ilə mübarizə haqqında" bir

sıra qərarlar təsdiq edilmişdir. "Qeyri-yerli və aralıq məhsullardan asılı olan epidemiya və yerli sənayelərin idxal rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün müvafiq rəqəmlərdə gömrük rüsumlarından azadolmaların tətbiqi məqsədəuyğundur." İdxalın təşviqi və rəqabət qabiliyyətinin artırılması.

İstehsal ucuzdur və yüksək keyfiyyətli xammal tələb edir. Hesablamalara görə, 2020-ci ildə Azərbaycana idxal olunan malların kateqoriyası 2015-ci illə müqayisədə 20,6% artacaq. Neft Yataqlarının Neft Ehtiyatları Əməliyyatlarında İştirakı 2709-2715 Ssenari³. Xamla zəngin neft-qaz sektorunun nisbətən kiçik diversifikasiyası nəzərə alınmaqla ixracın həcmi 12,3 faiz artıb.

Azərbaycanın liberallaşdırma siyasəti, dünya ticarətində və xarici ticarətdə liberallaşma fəlsəfəsi təkcə istehlakçıların ucuz mallara çıxış imkanlarını genişləndirmək deyil, həm də təklif və qiymət ixracını artırmaqla yanaşı, iqtisadi sabitliyi təmin etməkdən ibarətdir. Azərbaycanda xarici ticarət iştirakçıları, əmtəələr və coğrafiya baxımından idxalın heterojenliyi ixracın heterojenliyindən daha genişdir.

COVID-19 pandemiyası dövründə Azərbaycanın neft və qaz ixracı

Azərbaycanın ixracı COVID-19 pandemiyasından ciddi şəkildə təsirlənib. Məhsul dizaynının təhlili yolu ilə islahatların artırılması dərinləşdirilməlidir.

Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə keçirilən görüşlərdə şaxələndirmə prosesinin əhəmiyyəti ardıcıl olaraq vurğulanıb. Azərbaycanın Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2020-ci ildə xam neft ixracından əldə olunan gəlir 36,8 faiz azalaraq 9,4 milyard dollar, neft məhsullarından əldə olunan gəlir isə 100 faiz azalaraq 36,2 milyon dollar azalaraq 295,1 milyon dollar olub.

Eyni şey təbii qaz ixracına da aiddir. Təbii qaz ixracı 2019-cu ildə 2,4 milyard dollar azalaraq, epidemiyanın baş verdiyi ildə 7,4 faiz azalaraq 2,2 milyard dollara düşüb. Məlumatları təhlil etdikdə görə bilərik ki, neft-qaz sənayesinin ixracında neft yataqlarının kiçik payı var. İstehsal sektorunun inkişafında islahatların əsas prinsipi institusional islahatlardır.

COVID-19 pandemiyası dövründə Azərbaycanın qeyri-neft sektoru üçün ixracının diversifikasiyası olmuşdur.

Hökumətin COVID-19 pandemiyası səbəbindən ixracı azaltmasının qarşısını almaq üçün ilk addımlar ixracı inkişaf etdirmək və dəstəkləməkdir. Bu dəstək ixracın diversifikasiyasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Beləliklə, sahibkarların xarici bazarlara integrasiyası üçün yüksək xərclər ciddi əlverişsiz rəqabətə səbəb olur. Dövlət dəstəyi mövcud ixracı ləngitməklə yanaşı, həm də xarici malların xarici bazarlara çıxışını asanlaşdıracaq. COVID-19 pandemiyası zamanı ixrac portfelində mal və məhsulların 2,5% azalması xarici sifarişlərin və 2017-2019 və 2020-ci illər üzrə rüblük nəticələrin azalması ilə əlaqədardır.

Qeyri-neft ixracının dəyərində qeyri-neft ixracına əlavə edilən doqquz əsas malın üstünlük təşkil etdiyi bildirilir. 2017-ci ilə olan məlumata görə, ixrac zonasının 0,2-0,3 faizində 9 armatur məhsul və məmulatların tərkibində ən kiçik dəyişiklik var və bu malların ixracdakı payının təxminən 50 faiz dəyişməsi ixracın yüksək konsentrasiyasından xəbər verir.

Tarixi məlumatlara görə, pandemiyanın təsirlərinə baxmayaraq, ixracda böyük paya malik az sayda mal minimal dəyişikliklərə məruz qalıb. Tədqiqatın əsas məqsədi ixrac zonasında ən az miqdarda malın ixracı riskini daha da azaltmaq üçün mikro və makro səviyyədə dəstək verməkdir.

İnnovativ həllərin tətbiqindən tutmuş azad ticarət sazişlərinə kimi tədbirlərin həyata keçirilməsi beynəlxalq təcrübədə səmərəli tədbirdir. Bundan əlavə, iş yerinin liberallaşdırılması və ixracatçılar arasında rəqabətin təmin edilməsi pandemiya sonrası dövrdə ixracın diversifikasiyasına gətirib çıxaracaq.

Pandemiya zamanı ixrac məhdudiyətlərinin yaratdığı ciddi problemlər pandemiya sonrası dövrdə azad ticarəti təşviq edəcək. Beynəlxalq ticarətə açıqlığın əsas məsələlərindən biri Azərbaycanın həmkarlar ittifaqları və yardımçı həmkarlar ittifaqları və gömrük ittifaqlarının üzvü olmasıdır.

Beləliklə, ixracın diversifikasiyası iqtisadiyyatın şaxələndirilməsindən asılıdır. İxracın şaxələndirilməsi siyasətinə diqqət artırma nail olmaq üçün iqtisadiyyatın liberallaşdırılması və xarici ticarətin liberallaşdırılmasına yönəlib. Müqayisəli

üstünlüklərə malik məhsulların indi qiymət üstünlüyünə və keyfiyyət standartına malik olması vacibdir.

Azərbaycanda kommertiya mühitinin daha yaxşı mallar tapmaq tendensiyası, kommertiya təhsil strukturlarından və ixtiraçılıq modellərindən istifadə ixracın diversifikasiyasını daha da sürətləndirəcəkdir. (<https://ereforms.gov.az/az/ekspert-yazilari/pandemiyada-dovrunde-azerbaycanda-xarici-ticaretin-veziyyeti-ve-diversifikasiyasi-12>).

2.3. Pandemiya şəraitində Gömrük Ticarət münasibətləri tənzimlənməsinin hüquqi əsaslarının spesifik xüsusiyyətləri

Son vaxtlar kölgə iqtisadiyyatının azaldılması və sahibkarlıq təşkilatlarının işində şəffaflığın artırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində sahibkarlıq təşkilatlarının iqtisadi dövriyyəsində müsbət nəticələr əldə edilmişdir.

Bu istiqamətdə atılan mühüm addımlardan biri də malları üçüncü şəxslərə gətirən vergi ödəyicilərinin müəyyən edilməsi və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada vergi və gömrük orqanları tərəfindən malların tədarükünə birgə nəzarətin həyata keçirilməsidir.

“SAFE ELAKE” MMC 9 dekabr 2019-cu il tarixli 1000/05/001 nömrəli Əsasnamənin 3.1.2-ci bəndinə uyğun olaraq Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən aparılan belə yoxlamalardan birində üçüncü şəxslər üçün mal idxal edib. Vergi ödəyicisinin anbar sahəsi ilə vergi orqanında qeydiyyatda olan mövcud anbar sahəsi, idxal olunan malların miqdarı və növü arasındakı fərqlər səbəbindən risklər müəyyən edilmişdir.

Belə ki, vergi ödəyicisi tərəfindən anbar kimi qeydiyyata alınmış sahibkarlıq təşkilatında çoxmərtəbəli yaşayış binasında mənzilin olması onu göstərir ki, idxal olunan malların həmin ünvanda saxlanması mümkün deyil.

Birgə nəzarətin davam etdirilməsinə baxmayaraq, qeyri-korporativ vətəndaş (rəhbər və ya səlahiyyətli nümayəndə) Məmmədov Rəşid Mustafaqoqu oğlu gömrük ərazisindən qaçaqmalçılıq yolu ilə mal keçirməyə cəhd göstərib.

Məmmədov həmçinin vergi məmurlarının ünvanına təhqiramiz ifadələr işlədib və Dövlət Gömrük Komitəsinə göndərilən Dövlət Vergi Xidmətinin texniki işçisi

Məmmədov Şahir Nadir oğlu ilə mübahisə edib. Məhkəmə prosesini heç bir səbəb olmadan lentə alan Məmmədov qanunsuz əməllərinin bəzi hissələrini gizli saxlayıb və videonun sonunu sosial şəbəkədə paylaşılıb.

“SAFE ELAKE” MMC-nin rəhbəri İsmayılova Nərminə Mais qızı vergi idarəsinə çağırılıb və nöqsanlar barədə məlumat verilib. Bu nöqsanlar müəssisə rəhbəri tərəfindən aşkar edilib və aradan qaldırılıb. Daha sonra birgə şəxsiyyət vəsiqəsi köçürülüb və mallar gömrük nəzarətindən keçirilib.

Dövlət Vergi Xidməti malların saxlanılacağını təsdiq edən sənədlər olmadan idxal olunan malların üçüncü şəxslərə verilməsinə icazə verilmədiyini və belə hallarda qanunun pozulduğunu bildirir. Müvafiq qurumların birgə fəaliyyəti “kölgə iqtisadiyyatı”nın inkişafına şərait yaradılmasının qarşısını alacaq (<https://www.taxes.gov.az/az/post/1456>).

Bildirilir ki, gömrük təmsilçiliyi sahəsində mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq dolayı yolla təmsilçilik etmək istəyənlər hüquqi şəxs və sertifikatlı mütəxəssis olmalıdırlar.

Yalnız bu şərtlərə cavab verənlər gömrük brokerlərinin dövlət siyahısına daxil ediləcəklər.

Bu məqsədlə dolayı gömrük ezamiyyətlərini həyata keçirmək istəyən hüquqi şəxslər Nazirlərin 2009-cu il 19 sentyabr tarixli 207 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş işçilərinə lisenziyaların verilməsi üçün Dövlət Gömrük Komitəsinə yazılı və ya elektron formada müraciət etməlidirlər.

Uyğunluq sertifikatının verilməsi, dayandırılması və ləğv edilməsi Qaydalarının 3.2-ci yarımbəndində göstərilən sənədlərin təqdim edilməsi:

1. Hüquqi şəxsin ərizəsi;
2. Gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə mütəxəssis vəzifələrini yerinə yetirmək üçün hüquqi şəxsin işçisi;
3. İşçinin şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;
4. hüquqi şəxslə tam ştatlı işçi arasında bağlanmış əmək müqaviləsinin və əmək müqaviləsinin surəti;
5. İşçinin müvafiq təhsili haqqında dövlət sənədinin təsdiq edilmiş surəti;

6. İşçinin iş növünü təsdiq edən sənədin surəti.

Qeyd edək ki, gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə mütəxəssislər aşağıdakı istiqamətlər üzrə yüksək bilik və bacarıqlara malik olmalıdırlar:

1. gömrük qanunları və gömrük sektoru;
2. xarici iqtisadi fəaliyyət və dövlət tənzimlənməsi sahəsində;
3. İqtisadiyyat, vergilər, maliyyə və kredit, hesablaşma və valyuta münasibətləri, bank işi;
4. Mülki hüquq, maliyyə hüququ, beynəlxalq və dövlət hüququ, habelə gömrük sektoru ilə bağlı cinayət hüququ;
5. Gömrük əməkdaşlarının elektron informasiya sistemindən istifadə zamanı Komitə tərəfindən verilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində mütəxəssisin işləməsi zəruridir.

İmtahanda müvəffəqiyyət qazanan namizədlərə 5 illik fərqlənmə sertifikatı veriləcək.

Dövlət Gömrük Komitəsindən ixtisas sertifikatı almış ekspertlər gömrük brokeri adından gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə tədbirlər görmək hüququna malikdirlər (<https://report.az/biznes-xeberleri/dgk-gomruk-temsalcisi-olan-huquqi-imsekani-seks>).

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin təsdiq etdiyi “Malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədindən keçirilməsi Qaydaları”nda dəyişiklik edilməsi barədə Nazirlər Kabinetinin qərarı keçidlərin daha operativ və sürətli olmasını təmin etmək məqsədi daşıyır. Gömrük sərhəd postları gömrük rəsmiləşdirilməsinə məruz qalır.

Fiziki şəxslər tərəfindən müxtəlif malların sərhəddən keçirilməsi, o cümlədən səyahət edənlərin axınının artması fiziki şəxslər üzərində müasir tələblərə uyğun effektiv gömrük nəzarətinin aparılması və onlar üçün daha dolğun və sadələşdirilmiş bəyannamənin tətbiqi zərurətini təmin edib.

Nazirlər Kabinetinin rezidentlərə və qeyri-rezidentlərə Azərbaycan Respublikasından qiymətli kağızların ixracı və idxalı zamanı rezidentlər və qeyri-rezidentlər tərəfindən milli valyutanın nağd və milli valyutada elan edilməsi

Qaydalarına uyğun olaraq 20 000 (iyirmi min) manat. Nağd pul (kağız və metal əskinələr) və milli valyutada nominallar və milli valyutada daha yüksək nominallı qiymətli kağızlar.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti malların sənaye və ya kommersiya məqsədləri üçün gömrük sərhədindən keçirilməsinin sadə və sadələşdirilmiş qaydalarına dəyişiklik edilməsi barədə “Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti”nin qərarını təsdiq edib. Gömrük sərhədindən keçirilərkən yazılı bəyan edilməli malların siyahısı da dəyişdirilib (<https://nk.gov.az/az/article/1894/print/>).

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, “Malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədindən keçirilməsi Qaydaları”nın 10 nömrəli əlavəsinin yeni redaksiyada hazırlanması zəruridir.

Qərar gömrük-keçid məntəqələrində gömrük əməkdaşlarının işinin təşkilinə və operativliyinə, eləcə də buraxılış məntəqələrində fiziki şəxslərə qarşı daha sərt gömrük nəzarətinin həyata keçirilməsinə müsbət təsir göstərəcək.

Oktyabrın 29-da Milli Məclisin payız sessiyasının növbəti plenar iclası keçirilib.

“Gömrük Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” qanun layihəsini (3-cü oxunuşda) Milli Məclisin İqtisadi siyasət, sənaye və sahibkarlıq komitəsinin sədri Tahir Mirkişili təqdim edib. Komitə sədri bildirib ki, dəyişiklik sahibkarlara xüsusi “daxili emal” gömrük proseduru ilə mal idxal edərkən zəruri maliyyə müdafiəsini təmin etməməlidir.

Təklif olmadığı üçün mətn birinci və ikinci oxunuşda saxlanılıb. Qanun layihəsi Fazil İbrahimi və MŞ sədrinin müavini, Milli Məclisin İctimai birliklər və dini qurumlar komitəsinin sədri Tahir Kəriməlinin səsləri ilə qəbul edilib.

5-ci gün Pul Tənzimlənməsi, Kredit İttifaqları, Banklar, Poçt şöbələri, Mühasibat uçotu, Sığorta, Bank Olmayan Kredit Təşkilatları, İqtisadi Siyasət, Sənaye və İnvestisiya Eksperti, Ticarət Komitəsinin üzvü Abbaszadə “Pul-kredit tənzimlənməsi, kredit ittifaqları, banklar, poçt şöbələri, mühasibat uçotu , “Sığorta haqqında” qanuna dəyişiklik edilməsi barədə qanun layihəsindən danışıb. Qiymətli

kağızlar, qiymətli kağızlar bazarı və kredit büroları haqqında qanunlar (üçüncü oxunuş).

Layihə “Mühasibat uçotu haqqında” qanuna uyğun həyata keçirilib və sənədin əvvəlki oxunuşunda əvvəlki irad və təkliflər verilməyib, layihə səsə qoyularaq təsdiq edilib (<https://meclis.gov.az/news.php?id=3599&lang=az>).

3 noyabr 2020-ci il tarixli 436 nömrəli qərarla aşağıdakı qanunvericilik aktı qəbul edilib:

Vergi və gömrük güzəştlərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi qaydaları

1.1. Bu Qaydalar vergi və gömrük rüsumları ilə bağlı mövcud və təklif olunan güzəştlərin və güzəştlərin (bundan sonra - azadolmaların) effektivliyini müəyyən edir. 1.2. Bu qaydalarda istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

1.2.1. güzəştlərin səmərəliliyi - büdcə, iqtisadi və sosial baxımdan güzəştlərin təxmini ölçüsü;

1.2.2. büdcənin səmərəliliyi - güzəştlərin vergilərə və dövlət büdcəsinə digər icbari ödənişlərə təsiri;

Maliyyə Nazirliyi bu Əsasnamənin 6.6-cı və 6.7-ci bəndlərinə uyğun olaraq, İqtisadiyyat Nazirliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə verilən güzəştlərin səmərəliliyini təsdiq edir.

III FƏSİL. COVID - 19 PANDEMİYASININ İQTİSADİYYATA TƏSİRİ VƏ POSTPANDEMİYA DÖNƏMİNDƏ İŞ HƏYATINDA MEYDANA ÇIXAN MÜASİR TENDENSİYALAR

3.1. COVID-19 pandemiyasının Azərbaycan gömrük sisteminə və gömrük daxilolmalarına təsirinin statistik göstəricilərlə təhlili

Gömrük İdarəsində struktur və kadr islahatları, yeni problemlərin həlli istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər öz bəhrəsini verir. Rəqəmlərə nəzər saldıqda görürük ki, 2014-2016-cı illərlə müqayisədə son 4 ildə (2018-2021) büdcə gəlirləri 2 dəfə artıb.

Qeyd edək ki, 2020-ci ildə xalqımızın birliyi və Müzəffər general İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi igid ordumuzun şücaəti sayəsində 44 gündə torpaqlarımız düşməndən azad edilib. müharibə. COVID-19 pandemiyasının mənfi təsirləri xalqın sağlamlığına və qlobal iqtisadiyyata da mənfi təsir göstərmişdir. Bununla belə, Azərbaycan iqtisadiyyatı öz artım tendensiyasını qoruyub saxlaya bilib. 2021-ci ildə də ölkənin hər bir bölgəsində olduğu kimi, Gömrükdə də büdcənin gəlirlər hissəsində vergi sistemi səmərəli şəkildə həyata keçirilib.

Belə ki, 2021-ci il üçün qanunla nəzərdə tutulmuş 3,8 milyard manatlıq illik büdcə proqnozu 4 milyon 342,8 milyard manat icra edilmiş, illik proqnoz 111,37 faiz artaraq 442 milyon 968 min manata çatdırılmışdır... 2021-ci ildə gömrük nəzarəti xidmətlərimiz genişləndirilib və bir sıra tədbirlər nəticəsində 17 145 qanun pozuntusu qeydə alınıb. Onlardan 419-u cinayət törətmiş şəxslərdir.

2021-ci ildə narkotik vasitələrin, psixotrop vasitələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı 55 fakt qeydə alınıb, ümumilikdə 3 tondan (43 kq) çox narkotik vasitə götürülüb. 2021-ci ildə narkotik istifadəçilərinin sayı 2020-ci ilə nisbətən iki dəfə artacaq.

Son bir ildə fəlakətlərin idarə edilməsi, avtomatlaşdırılmış qərarların qəbulu, dövlət qulluğunda və onun ətrafında formalaşan məlumatlardan səmərəli istifadə, dövlət qulluğunda süni intellekt sahəsində böyük irəliləyişlər əldə edilmişdir.

Əvvəlcə layihənin əsas sütununun beynəlxalq standartlara daxil edilməsi proqramı həyata keçirilib. Xüsusilə, Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Sadələşdirilməsi və Standartlaşdırılmasına dair Kioto Protokolu, Ümumdünya Ticarət Təşkilatının Risklərin İdarə Edilməsi Sistemi, eləcə də 19-cu əsrdə Gömrük sisteminin risklərin idarə edilməsi çərçivəsi.

Sənəddə məsuliyyətin konkret üsulları və hədləri təsvir edilir və risklərin idarə edilməsi üçün ümumi meyarlar müəyyən edilir.

Bundan əlavə, komitə gömrük aktivlərindən istifadənin təkmilləşdirilməsi, eləcə də aşağı riskli xarici tacirlərə məxsus malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük qanunvericiliyinə uyğun olaraq rəsmiləşdirilməsi üzrə iki layihə ilə məşğuldur.

Bunlar Sərhəd Risk Modulu risk təlimatları və gömrük məlumatlarıdır.

Sərhəd riskinə yanaşma layihəsinin məqsədi sərhəd keçid məntəqələrindən keçən mallara və nəqliyyat vasitələrinə risklərin idarə edilməsini tətbiq etmək, risk sahələrinə diqqəti yönəltmək və qərarların avtomatlaşdırılmasıdır.

Bu modul vasitəsilə istənilən transsərhəd əməliyyatın risk səviyyəsi yoldakı təhlükələr, avtomobilin konstruksiyasında anormallıqların olması və digər məlum risk göstəriciləri ilə müəyyən ediləcək.

Gömrük Direktivi Risk Direktivi bəyan edilmiş malların riskini qiymətləndirmək üçün nəzərdə tutulmuş statistik hesablamalara əsaslanan moduldur.

Əsər zəngin və təfərrüatlıdır. Belə ki, gömrük əməliyyatlarında risk səviyyəsi müəyyən edilərkən gömrük hesabatlarında əks etdirilən məlumatlara malların rəsmiləşdirilməsi və daşınması zamanı yaranan risk indeksləri də daxil edilir. O, həmçinin qabaqcıl təhlil üçün “qərar ağacı” yanaşmasının istifadəsini tələb edir. Beləliklə, qərarların qəbulu mümkün qədər avtomatlaşdırılacaq və gömrükdə insan elementinin rolu azalacaq, daha çevik, aşağı riskli layihələrə şərait yaradılacaq.

Bundan əlavə, son illərdə risklərin subyektiv qiymətləndirilməsinə, yəni xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının risk səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsinə xüsusi

diqqət yetirilir. Xarici ticarət müfəttişləri üçün risklərin qiymətləndirilməsi metodologiyası hazırlanmış və elektron sistemə daxil edilmişdir.

Bu modul avtomatik olaraq xarici maliyyə fəaliyyəti analitiklərini bir neçə parametr üzrə qiymətləndirir və risk qruplarını müəyyən edir. Test nəticələri transsərhəd və gömrük rəsmiləşdirilməsi üçün risk ölçüsü kimi istifadə olunur.

Həmçinin məlumatların təhlili və vizuallaşdırılması sahəsində ən qabaqcıl proqram təminatı qəbul edilir və uğurla istifadə olunur. Bu quraşdırma məlumatların təhlilinə sərf olunan vaxtı 10-15 dəqiqə azaldır və daha çox analiz çevikliyini təmin edir.

2021-ci ilə qədər Milli Gömrük Komissiyası yeni elektron sistemlərin tətbiqi sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etmişdir.

Ötən il Gömrük Komissiyası üç məhsul təqdim edib - Smart Customs mobil tətbiqinin yeni versiyası, e.customs.gov.az portalı və stats.customs.gov.az .....

Qeyd edək ki, Smart Gömrük Mobil Proqramı NETTY-2021 Azərbaycan Milli İnternet Müsabiqəsində Milli və Təşkilati nominasiyalarda İlin Mobil Proqramı mükafatını qazanıb.

Smart Custom Mobile proqramının son versiyasında e.customs.gov.az portalında təklif olunan 16 elektron xidmətdən 5-i mobil proqrama inteqrasiya olunub. Fiziki şəxslər tərəfindən sifariş edilən məhsulların reklamı və izlənilməsi üçün e-ticarət portalının “e-ticarət – e-ticarət” xidməti təkmilləşdirilmişdir.

Elektron xidmətə “Hesabat” və “Fayl əlavə et” funksiyaları daxildir. Xarici ticarət iştirakçıları e.customs.gov.az portalındakı mesajları Smart Customs mobil proqramı vasitəsilə də izləyə bilirlər.

Hazırda e.customs.gov.az portalı vasitəsilə təqdim olunan elektron xidmətlər Komitə tərəfindən ümumilikdə 16 e-xidmət hazırlanıb.

İstifadə olunan hər bir elektron xidmət üçün müvafiq təlimatlar və video çarxlar təqdim olunur. Saytda “Açıq bildirişlər” bölməsi də var. Bu bölmə vasitəsilə vətəndaşlar poçt və nəqliyyat orqanlarının internet saytına aid məlumatların elektron şəkildə təqdim olunmasını tənzimləyən qaydaları, Federal Gömrük Komissiyasının elektron sistemlərində istifadə olunan kateqoriyaları yükləyə bilirlər.

Komitənin ötən ildən Azərbaycanın gömrük statistikasının konsolidasiyası məqsədilə həyata keçirdiyi layihələrdən biri də kommərsiya statistikasını stats.customs.gov.az saytıdır.

Azərbaycan Dövlət Ticarət və Ticarət Məlumat Bazası maraqlı tərəflərə sadə və cəlbedici şəkildə təqdim olunur. Burada əsas məqsəd mədəni və biznes əlaqələrini daha da inkişaf etdirməkdir.

Veb saytında mövcud olan digər elektron alət xarici maliyyə xidmətlərinin siyahısını xidmətidir. Elektron xidmətlərin göstərilməsinə əsasən, məhsulların izlənməsi zamanı idxal-ixrac əməliyyatları üçün xüsusi lisenziya tələb olunan məhsullar, habelə xüsusi lisenziyası olan şirkətlər haqqında məlumat verilir.

Ötən il Gömrük Komissiyasının təqdim etdiyi elektron xidmətlərdən istifadə edənlərin sayı 14 milyona yaxın olub. 2021-ci ilədək e.customs.gov.az portalı və Smart vasitəsilə gömrük orqanlarının əməkdaşlarına 8 milyona yaxın elektron ticarət bildirişi göndərilir. Gömrük mobil proqram. Ümumilikdə saytın 172 000-dən çox abunəçisi var. Mobil proqramların 375 000-dən çox istifadəçisi var. Bunlardan 234 mini Android, 141 mini isə iOS istifadəçiləridir.

Müharibədən sonra azad zonalarda yenidənqurma işləri ilə yanaşı, dövlət işləri də başladı. Bildiyiniz kimi, Qors-Qfan avtomobil yolunun hissələri Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədindən keçir.

Azərbaycan qanunvericiliyinə görə ölkəyə daxil olan insanlar, mallar və nəqliyyat növləri gömrük və sərhəd nəzarətindən, Gömrük Məcəlləsinin 211-ci maddəsinə əsasən isə xarici nəqliyyat vasitələrinə yol vergisi və dövlət vergisi tutulur.

Birincisi, qeyd edək ki, Samur-Silah-Qazma gömrüyündə şimal-cənub nəqliyyat dəhlizindən gələn yüklərin əksəriyyəti bu keçid məntəqələrində tıxac və növbələrin yaranmasına səbəb olub. yaxın. Bu zaman “Şirvanlı” (Azərbaycan Respublikası) – “Novo Filya” (Rusiya Respublikası) gömrük xidməti iki ölkə sərhədində saat 09:00-dan 18:00-a kimi əməliyyat keçirib və yük maşınına 50-yə yaxın blanka icazə verib.

Azərbaycan tərəfindən lazımi işlər görüldü və Rusiya tərəfi ilə razılaşdırılaraq hər iki tərəfdən boş yük maşınlarının buraxılmasına 8 oktyabr 2021-ci il və 2 noyabr 2021-ci il tarixlərində başlanılacaq (<https://report.az/biznes-xeberleri/sefer-mehdiyev-xerici-ticaret-istirakcileri-ucun-yeni-imenlar-yaryacaq/>).

Hökumətin COVID-19 pandemiyası səbəbindən ixracı azaltmasının qarşısını almaq üçün ilk addımlar ixracı inkişaf etdirmək və dəstəkləməkdir. Bu dəstək ixracın diversifikasiyasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Beləliklə, sahibkarların xarici bazarlara inteqrasiyası üçün yüksək xərclər ciddi əlverişsiz rəqabətə səbəb olur. Dövlət dəstəyi mövcud ixracı ləngitməklə yanaşı, həm də xarici malların xarici bazarlara çıxışını asanlaşdıracaq. COVID-19 pandemiyası zamanı ixrac paketindəki mal və məhsulların çeşidinin 2,5 faiz azalması xarici sifarişlərin azalması ilə əlaqədar olub.

Qeyri-resurs ixracının dəyərinə görə, 2017-2019-cu illərin məlumatlarına və 2020-ci ilin rüblük nəticələrinə əsasən, qeyri-mənbə ixrac sektoruna əlavə edilən doqquz əsas əmtəə üstünlük təşkil edir.

2017-ci ilə olan məlumata görə, ixrac zonasının 0,2-0,3 faizində 9 armatur məhsul və məmulatların tərkibində ən kiçik dəyişiklik var və bu malların ixracdakı payının təxminən 50 faiz dəyişməsi ixracın yüksək konsentrasiyasından xəbər verir.

Tarixi məlumatlara görə, pandemiyanın təsirlərinə baxmayaraq, ixracda böyük paya malik az sayda mal minimal dəyişikliklərə məruz qalıb. Tədqiqatın əsas məqsədi ixrac zonasında ən az miqdarda malın ixracı riskini daha da azaltmaq üçün mikro və makro səviyyədə dəstək verməkdir.

İnnovativ həllərin tətbiqindən tutmuş azad ticarət sazişlərinə kimi tədbirlərin həyata keçirilməsi beynəlxalq təcrübədə səmərəli tədbirdir. Bundan əlavə, iş yerinin liberallaşdırılması və ixracatçılar arasında rəqabətin təmin edilməsi pandemiya sonrakı dövrdə ixracın diversifikasiyasına gətirib çıxaracaq.

Pandemiya sonrakı dövrdə kiçik və orta müəssisələrin ixracda payını artırmaq, ucuz maliyyə resurslarına çıxış əldə etmək, ixrac yönümlü kreditlər vermək və istehsalın artırılması üçün müxtəlif dəstək tədbirləri, ixracın diversifikasiyası, tədqiqat və inkişaf xərclərinin aradan qaldırılması). Pandemiya

pandemiyası zamanı ixrac məhdudiyyətlərinin yaratdığı problemlər azad ticarəti daha da inkişaf etdirəcək.

Beynəlxalq ticarətə açıqlığın əsas problemlərindən biri Azərbaycanın güzəştli və köməkçi həmkarlar ittifaqları və gömrük ittifaqlarına üzv olmasıdır. Deməli, ixracın şaxələndirilməsi iqtisadiyyatın şaxələndirilməsindən asılıdır.

İxracın diversifikasiyası siyasətinə vurğu iqtisadi artım və inkişafa nail olmaq üçün xarici ticarətin liberallaşdırılması ilə bağlıdır. Müasir dövrdə müqayisəli üstünlüklərə malik məhsulların qiymət üstünlüyünə və keyfiyyət standartına malik olması vacibdir.

Azərbaycanda nisbətən yaxşı malların kəşfi üçün biznes mühitinin innovativ həllər, kommersiya bilik strukturlarının və ixtiraçılıq modellərinin tətbiqi tendensiyası ixracın diversifikasiyasını daha da sürətləndirəcək

([https://ereforms.gov.az/files/article/pdf / az/0cc0f206bb0f0a74e8b6d615a78a9](https://ereforms.gov.az/files/article/pdf/az/0cc0f206bb0f0a74e8b6d615a78a9)).

Dövlət büdcəsinin qeyri-neft sektoru üzrə gəlirləri ilə əsas kapitala investisiyalar, o cümlədən ARDNF-nin dövlət büdcəsinə transferi ilə dövlət büdcəsindən dövlət əsaslı xərcləri (investisiya xərcləri) arasında müsbət korrelyasiya olsa da, bunların təsiri ilə göstəricilər qeyri-realdır.

Cədvəl 1: Investisiya qoyuluşlarının yığma təsiri vəziyyəti, mln. manatla

Göstəricilər (mln. manatla)	2016-cı il icra	2017-ci il icra	2018-ci il icra	2019-cu il icra	2020-ci il proqnoz	2020-ci ilin yanvar sentyabr ayları üzrə icra	2021-ci il layihə
Dövlət Neft Fondundan dövlət büdcəsinə transfert	7 615,0	6 100,0	10 959,0	11 364,3 1	12 200,0	8 852,5	12 200,0
Qeyri-neft sektoru üzrə əsas kapitala investisiyalar (bütün mənbələrdən)	7 124,8	8 946,4	11 249,7	12 690,6		6 039,0 1	11449,3
Dövlət büdcəsinin dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri (investisiya xərcləri)	2 685,7	2 689,3	5 059,2	6 199,4	4 909,0	3 024,9	2 835,0
Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə qeyri-neft sektorundan təmin olunan büdcə gəlirləri, o cümlədən:	5 405,5	5 189,5 4	4 974,0	5 432,0	5 400,0	4 250,1	5 674,0
hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi	1 492,3	1 747,7	1 307,2	1 449,3	1 540,0	1 271,1	1 517,0
əlavə dəyər vergisi	1 821,7	1 538,5	1 620,0	1 886,4	1 636,5	1 345,9	1 815,0
DGK-nin yığımı/proqnozu	2 291,6	2 608,8	3 434,1	4 408,6	3 830,0	2 955,2	3 900,0

Mənbə: [https://ereforms.gov.az/files/article/pdf / az/0cc0f206bb0f0a74e8b6d615a78a9](https://ereforms.gov.az/files/article/pdf/az/0cc0f206bb0f0a74e8b6d615a78a9)

Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən qeyri-neft yataqlarından büdcəyə daxilolmaların investisiyaların artım tempinə uyğun gəlməməsi əlavə dəyər vergisinin və hüquqi şəxslərin mənfəət vergisinin makro səviyyədə yığılmasının qeyri-kafi olması ilə bağlıdır.

3.2. COVID-19 pandemiyası şəraitində onlayn ticarətin artan dinamikası ilə gömrük münasibətlərinin tənzimlənməsində təkmilləşdirmə istiqamətləri

Koronavirus pandemiyası ilə əlaqədar dünyada və Azərbaycanda iri ticarət mərkəzlərinin fəaliyyəti dayandırılıb. Bu səbəbdən, xüsusilə Avropada insanlar onlayn alış-veriş etməyi və sifarişləri elektron şəkildə verməyi seçiblər. Hətta ərzaq mağazaları belə elektron sifarişlər əsasında fəaliyyət göstərir və mənzillərə sifariş verir.

Koronavirus pandemiyası bütün dünyada rəqəmsallaşmaya böyük təkan verdi. Yəni bu müddət ərzində rəqəmsal mühit çox aktivləşib. Statistika görə, pandemiya dövründə Azərbaycanda e-ticarət istifadəçilərinin sayı artıb.

Vətəndaşlarımızın xaricdən internet sifarişi də son vaxtlar daha da populyarlaşıb. İndiyədək Azərbaycanda insanlar xaricdən, xüsusən də Türkiyədən məhsul sifariş ediblər. Türkiyədən alışların həcmi artıq milyonlarla dollarla ölçülürdü və bununla bağlı Azərbaycanda 50-yə yaxın yükdaşıma şirkəti fəaliyyət göstərirdi.

Lakin ölkədaxili elektron ticarət, ölkədaxili elektron mağazalar, vətəndaşların onlayn alış-verişi kifayət qədər inkişaf etməyib. Bununla belə, yerli onlayn ticarət pandemiya zamanı çiçəkləndi. Artıq ölkədə bir çox yeni onlayn alış-veriş və çatdırılma şirkətləri yaranıb. Bu istiqamətdə dinamiklik var və bu sahədə inkişaf gedir.

Son illər ölkəmizdə elektron ticarət inkişaf etməyə başlayıb. Ərzaq mağazaları və fiziki şəxslər həm Instagram, həm Facebook, həm də onların veb saytları vasitəsilə satış edirlər.

Təbii ki, karantin dövrü bu inkişaf tempini daha da sürətləndirib. Böyük mənzərəni təhlil etdiyimiz zaman bu müddət ərzində dəyişən istehlakçı davranışına nəzər salsaq, onlayn alış-verişdən istifadənin artdığını görə bilərik.

Hazırda ölkəmizdə elektron ticarətin inkişafına bəzi amillər mane olur. Buna misal olaraq ödəniş sistemlərini, plastik kart istifadəçilərinin sayını və insanların onlayn alış-verişə inamını göstərmək olar. Şirkətlər bu amillərdən bəzilərini nəzərə almalı olsalar da, onların edə bilməyəcəyi və etməyəcəyi bəzi şeylər var.

Təbii ki, Azərbaycanda elektron ticarətin vəziyyətinin birdən-birə inkişaf etmiş ölkələrin səviyyəsinə çatmasını gözləmək olmaz.

Nəhayət, pandemiya əvvəl onlayn alış-veriş edənlərin sayı 66 faiz idisə, pandemiya zamanı bu rəqəm 85 faizə yüksəldi. Alınan məhsullar üçün müxtəlif aksesuarlar və texniki avadanlıqlar üstünlük təşkil edir, gündəlik qida ehtiyacları ön plana çıxır.

Elektron ticarət xidmətlərindən istifadə edənlərin sayının qısa müddət ərzində 19 faiz artdığı görünür və bu rəqəmin artacağı gözlənilir (<https://ikisahil.az/post/161134-pandemiya-dovrunde-domestic-online-business-artib>).

Son illər dövlət büdcəsindən qeyri-neft gəlirləri xeyli artıb. 2020-ci ilin təsdiq edilmiş büdcəsinə əsasən, təxminən 10,605 mln. Gəlir 4,0 mlrd. Manatın Dövlət Gömrük Komitəsindən keçəcəyi gözlənilir. Dəqiqləşdirilmiş büdcə sənədinə əsasən, gömrük orqanlarının büdcə öhdəlikləri 170 mln. manat, 4,3% azalaraq 3 830 mln aşağı düşüb.

Azərbaycanda ixrac rüsumları çox az istisnalarla gömrük rüsumlarından tamamilə azad edildiyi üçün gömrük rüsumları idxal əməliyyatları hesabına formalaşır. 2020-ci ilin birinci yarısında vergisiz qızıl idxalı istisna olmaqla, idxal keçən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 29% azalıb ki, bu da 5%-dən çoxdur.

İdxal ticarətinin azalması nəticəsində bu ilin birinci yarısında gömrük rüsumları ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 46 milyon manat təşkil edib (<http://eurasiahub.khazar.org/uploads/Eurasia%20Hub%20The%20impact%20of%20Covid-19%20on%20the%20Azerbaijani%20economy.pdf>)

Elektron ticarət malların alqı-satqısı, xidmətlərin göstərilməsi və informasiya texnologiyalarından istifadəni əhatə edən fəaliyyət növüdür. İnternetdə insanlar yeməkdən tutmuş avtomobillərə qədər müxtəlif əşyalar almaq üçün müəyyən sistemlərdən istifadə edirlər.

Elektron ticarətin inkişafı əlçatan müasir infrastrukturadan, qabaqcıl logistika və elektron ödəniş sistemlərindən, təkmilləşdirilmiş vergi və gömrükdən, dəqiq statistikadan, elektron təhsildən və məlumatlılıqdan asılıdır.

Dünyanın bir çox yerində tətbiq edilən bu təcrübə ilə istehlakçılar evdən, işdən və ya başqa yerdən internetə qoşularaq zaman və məkan ayrı-seçkiliyi etmədən alış-veriş edə bilirlər. Ekspertlərin fikrincə, hazırda elektron ticarətdə ABŞ, Çin, Böyük Britaniya, Yaponiya və Almaniya liderlik edir.

Son zamanlar Azərbaycanda elektron ticarətə maraq artıb. Bunu sübut etmək üçün 2019-cu ilin doqquz ayında Azərbaycanda elektron ticarətin həcmi 91% artaraq 2,2 milyard manata çatıb.

Bununla belə, son illərdə Azərbaycanda e-ticarətin təşviqi ilə bağlı çoxsaylı təşəbbüslərə baxmayaraq, kompüterlər arasında e-ticarətə üstünlük verən və iştirak edənlər arasında hələ də böyük uçurum olduğu danılmazdır.

Bəziləri elektron ticarətə üstünlük verir və əksər sifarişlər yerli deyil, xaricdəki e-ticarət platformalarında verilir. Belə ki, ictimai ticarəti gücləndirmək üçün bu yaxınlarda elektron ticarətin əlavə dəyər vergisindən azad edilməsi ilə bağlı müzakirələr aparılıb. Hesabatda Azərbaycanda e-ticarətin hazırkı vəziyyəti, bu sektorda mövcud problemlər və zəif cəhətlər və növbəti addımlar araşdırılır.

Araşdırmada e-ticarət rahatlıq və iqtisadi fayda baxımından nəzərdən keçirilib: “Bizim dövrümüzdə elektron ticarət həyatımızın ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Elektron ticarət uzunmüddətli və qısamüddətli alışlar üçün idealdır. Müştərilər istifadə edirlər.

Beləliklə, qabaqcıl iş adamı bəzi binaları icarəyə götürməyə, işçiləri işə götürməyə və digər xərcləri ödəməyə məcbur olur. Bu xərclərin çoxu e-ticarətlə başa çatır.

Elektron ticarətin inkişafı kuryer və çatdırılma xidmətlərinin də əhatə dairəsini genişləndirdi. Elektron ticarət banklar üçün yeni hesabların açılması baxımından da vacibdir. Elektron ticarətin inkişafı yeni iş yerlərinin yaradılması, dövlət gəlirlərinin artırılması və onlayn satış kanalları vasitəsilə yerli məhsulların ixracı ilə ölkənin güclənməsi deməkdir (<https://report.az/analitika/zerbaycanda-electronics-ticaretin>).

3 sentyabr 2020-ci il tarixində Mərkəzi Asiyada Regional İqtisadi Əməkdaşlıq Mərkəzində (CAREC) “Elektron və Sənədli Ticarət” mövzusunda vebinar keçirilmişdir.

Bu dəyişiklik əmtəə və ya kommersiya məqsədləri üçün malların gömrük sərhədlərindən keçirilməsini asanlaşdıracaq, “kölgə iqtisadiyyatı” qaçaqmalçılığı ilə mübarizə və qarşısını alacaq, habelə xarici ticarətdə mühüm rol oynayacaq...

O, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiyasına və Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyinə (MAQATE) yenidən baxılmasının zəruriliyini vurğulayıb. Komissiya Maliyyə və Ədliyyə Nazirliyinə təhvil verilsin.

Ticarətin asanlıqı, xarici ticarətin şəffaflığı, vətəndaşlarla dövlət məmurları arasında münasibətlərin azaldılması, inzibati maneələrin aradan qaldırılması, gömrük rüsumları, malların və nəqliyyat növlərinin mübadiləsi xarici ticarətə dövlət nəzarətinin nəticəsidir. Bildirilib ki, platforma onlayn reportajlarda mühüm rol oynayacaq (https://customs.gov.az/az/faydali/xeberler/4392_/).

Dövlət Gömrük Komitəsinin (DGK) əsas funksiyalarından biri ticarətin asanlaşdırılması və biznesin inkişafına dəstək verməkdir. Şura öz proqramını Prezident İlham Əliyevin 4 mart 2016-cı il tarixli “Davam etmək üçün gələcək addımlar haqqında” Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında biznes sistemlərinin yaradılması və inkişafına ticarət yardımı çərçivəsində əsaslandırıb. Gömrük sistemini təkmilləşdirəcək”.

6 yanvar 2016-cı il Xəritə “Azərbaycan Respublikasında əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması və beynəlxalq reytinglərdə ölkəmizin mövqeyinin daha da yüksəldilməsi ilə bağlı gələcək tədbirlər haqqında” 2016-cı il 13 iyul tarixli Qərarı əsasında təsdiq edilib.

DCC-nin əsas məqsədi ticarəti asanlaşdırmaq, Azərbaycan vasitəsilə ticarəti artırmaq və tranzit ticarətindən daha yüksək qiymətlər üçün əlverişli mühit yaratmaqdır.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün komitə öz funksiyalarını müəyyən etmişdir. Beləliklə, IEO əsasən mövcud beynəlxalq müqavilələrin tətbiqini genişləndirir. Buna misal olaraq Beynəlxalq Yük və Gömrük üzrə Gömrük Sazişinin tətbiqini göstərmək olar. TIR Konfransı burada xüsusi qeyd olunmağa layiqdir (https://azertag.az/xeber/Gomruk_Komitesi_ticaretin_asanlasdirilmesi_ve_yerli_mehsullarin_xarici_bazarlara_asan_chixisina_oz_tohfesini_verir-1235509).

Gömrük Komitəsinin məqsədi beynəlxalq daşımalarda Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilən mallar və nəqliyyat vasitələri haqqında TIR EPD (Elektron TIR Qərar) vasitəsilə gömrük orqanlarına məlumat verməkdir.

Gömrükçülərin fikrincə, risklərin qiymətləndirilməsinin düzgün istifadəsinə əsaslanan TIR EPD sistemindən istifadə ticarətdə mühüm addım olan beynəlxalq yüklərin sürətli tranzitini asanlaşdırır. Bu, şəffaflığın təmin edilməsinə və biznesin asanlaşdırılmasına yönəlmiş bir prosesdir. Əllərim təmizdir.

Bu il yanvarın 10-dək TIR EPD sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə pilot layihə həyata keçirilib. Növbəti addım sistemin gömrük orqanlarına tam inteqrasiyasıdır.

Qeyd edək ki, gömrükdən keçən nəqliyyat vasitələrinin sürətini təmin etmək məqsədilə “Bir müfəttiş - bir avtomobil” kampaniyası həyata keçirilir.

İşin mahiyyəti ictimaiyyətin şirkət müfəttişi ilə əlaqə saxlamasıdır. Belə ki, yeni layihə ilə “bir pəncərə” sistemində birdən çox gömrük əməkdaşı eyni gömrük əməkdaşına xidmət göstərərsə, hər mahala bir gömrük əməkdaşı xidmət göstərəcək.

Nəqliyyat axınını asanlaşdırmaq, vətəndaşları məmnun etmək, malların təyinat məntəqələrinə daha tez çatdırılması, tıxacların aradan qaldırılması, bir sözlə, biznesin asanlaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş layihədir.

Gömrük İnteqrasiya edilmiş Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Sistemi (İMS) layihəsi müasir gömrük əməliyyatlarının əsasını təşkil edir. Hazırda əsas məqsədlərdən biri elektron gömrük fəaliyyətinin daha da genişləndirilməsi, gömrük rəsmiləşdirilməsi üçün tələb olunan sənədlərin və prosedurların sayının azaldılması,

malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük gömrük və digər sərhədlərdən keçirilməsi üçün “yaşıl zolaq”ın yaradılmasıdır.

Yaşıl dəhliz sxeminin genişləndirilməsi və gömrük rəsmiləşdirilməsi vasitəsilə gömrük hesabatlarının birbaşa Federal Gömrük Komitəsinin müvafiq orqanlarına təqdim edilməsi. Tam elektron idarəetmə sistemi vasitəsilə tam sifarişin yaxın günlərdə həyata keçirilməsi planlaşdırılır.

Artıq sahibkarlar gömrük tələblərinə cavab vermədən mallarını elektron şəkildə gündəlik və gecə-gündüz ixrac edə bilirlər. Bu halda gömrük mütəxəssisləri ilkin pilot layihəni başa çatdırıblar

(https://azertag.az/xeber/Gomruk_Komitesi_ticaretin_asanlasdirilmesi_ve_yerli_mehsullarin_xarici_bazarlara_asan_chixisina_oz_tohfesini_verir-1235509).

3.3. COVID-19 pandemiyası dönəmində gömrük sistemində beynəlxalq təcrübədən istifadənin zəruriliyi

Aprelin 20-də Azərbaycan Gömrük Xidmətində Ümumdünya Gömrük Təşkilatının (CSS) yüklərin daşınması sistemi iclasının başa çatması ilə bağlı onlayn sənədin imzalanması ilə bağlı iclas keçirilib. Tədbirdə Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri, gömrük xidməti general-polkovniki Səfər Mehdiyev, komitənin müvafiq struktur bölmələrinin rəisləri, ÜGT-nin baş katibi Kunio Mikuria, İnzibati və obyektlərin direktoru Pranab Kumar iştirak ediblər.

Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri Səfər Mehdiyev ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi və Prezident İlham Əliyevin müəyyən etdiyi uzunmüddətli və uğurlu inkişafın nəticəsi olaraq Azərbaycan gömrük xidmətində bir sıra islahatların aparıldığını bildirib.

Açıq siyasət və təhlükəsizlik. Səfər Mehdiyev Azərbaycan gömrüyündə UCO risklərin idarə edilməsi sisteminin tətbiqinin Dövlət Gömrük Komitəsi üçün mühüm hadisə olduğunu bildirib.

ICS yüksək riskli yüklərin müəyyən edilməsinə və aşağı riskli yüklərin ötürülməsini sürətləndirməyə cavabdehdir. Gömrük postları beləliklə ticarətin rahatlığını və təhlükəsizliyini təmin edir.

Komitə sədri onu da bildirib ki, mövcud resurslardan daha səmərəli və optimal istifadəyə, transsərhəd prosedurların çevikliyinə imkan verən sistem Şimal-Cənub və Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizlərinin Azərbaycanın bütün ərazisindən çəkilməsi və sərhəddən keçməsi üçün nəzərdə tutulub. Səfər Mehdiyev səmərəli əməkdaşlıqdan da danışib və sistemin tətbiqində göstərdikləri dəstəyə görə təşəkkür edib.

Ümumdünya Gömrük Təşkilatının baş katibi Kunio Mikuria Gömrük İttifaqının həyata keçirilməsinə dair imzalanmış sənədin nümayəndəlik orqanı üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini bildirib. “Biz Azərbaycan Gömrük Xidmətinin informasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində atdığı addımları dəstəkləyirik”, - deyən o, digər ölkələrin gömrük işçilərinin IT sahəsində təcrübə və innovasiya nümayiş etdirdiyini diqqətə çatdırıb.

ÜTT-nin beynəlxalq ticarətin inkişafındakı rolunu şərh edən ÜTT-nin baş katibi bu sistemin uğurla tətbiqi ilə Azərbaycanın dünya üçün mühüm dərsələr göstərəcəyinə əminliyini ifadə edib. Nəhayət, Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Azərbaycan Gömrük Xidməti tərəfindən ünvanlı mallar sistemindən istifadəyə dair işlərin başa çatdırılması üçün onlayn sənəd imzalanıb. Sənədi Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri Səfər Mehdiyev və ÜTT administrasiyasının və aparatının rəhbəri Hans Peters imzalayıb (https://customs.gov.az/az/faydali/xeberler/4556_/).

Ənənələrin aktiv olması və dünyanın mövcud pandemiya ilə mübarizə aparmasına kömək etməsi vacibdir. COVID-19 ilə mübarizə üzrə epidemioloji, sosial, iqtisadi və büdcə tədbirlərinin effektivliyi tək-cə hökumətlər tərəfindən həyata keçirilən konkret tədbirlərdən deyil, həm də vaxtında həyata keçirilməsindən asılıdır.

Gömrük xidməti insanları, xüsusən də COVID-19 müalicəsi ilə əlaqədar olanları, eləcə də vergi gəlirləri, iqtisadiyyat və digər məqsədlər üçün əsas malların idxalı baxımından beynəlxalq təchizat zəncirlərini xilas etmək niyyətindədir.

Həyati vacib beynəlxalq təchizat zəncirlərinin düzgün işləməsini təmin etmək üçün Gömrük işçi qüvvəsinin əhəmiyyətli dərəcədə azaldıla biləcəyi bir vaxtda əsas funksiyalarını yerinə yetirməyə davam etməlidir. Mövcud şəraiti nəzərə alaraq, diqqəti aşağıdakılara yönəltməyə ehtiyac var: 1) rəhbərliyin bölüşdürülməsi və

cavabdehliyin aydın xətlərinin yuxarı axını (məsələn, Maliyyə Nazirliyi (MN)) və aşağı axını (məsələn, regional gömrük idarələri) və 2) tərifi, təsnifat və prioritetləşdirmə iş proseslərinin.

İlk növbədə böhranın idarə edilməsini təmin etmək üçün gömrük idarələri müvafiq menecerlərdən və ekspertlərdən ibarət işçi qrupu yaratmalı və qutuda göstərilən zəruri tədbirləri görmək səlahiyyətinə malik olmalıdır.

Digər ölkələrin giriş/çıxış məntəqələrində çalışan digər dövlət orqanları və gömrük xidmətləri ilə əməkdaşlıq edərək limanlarda və sərhədlərdə cavab tədbirlərinin əlaqələndirilməsinə rəhbərlik etmək:

- İşçilərin mümkün infeksiya halında nə etməli olduqları və rəhbərlikdən gözləyə biləcəkləri dəstək, o cümlədən, mümkün olduğu qədər, sınaq saytlarına daxil olmaq barədə məlumatlı olmasını təmin etmək;

- Təhlükəli yardımçı vasitələrin (məsələn, nəqliyyat vasitələri və ya qoruyucu vasitələrin) mövcud olmasını, saxlanmasını və ehtiyac olduqda işçi heyətin istifadəsinə verilməsini və işçilərin onların istifadəsi və istismarı barədə məlumatlandırılmasını təmin etmək;

- İşçi heyətini və maraqlı tərəfləri cavab tədbirləri, imkanlar və avadanlıqların mövcudluğu barədə məlumatlandırmaq;

- Səlahiyyətlərin verilməsi və müavinlərin təyin edilməsi prinsip və prosedurlarının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi;

- Digər korporativ və ya hökumətin kommunikasiya departamentləri ilə əməkdaşlıqda media ilə işləmək;

- Sərhəd-keçid məntəqələrini ən təhlükəsiz və ən səmərəli reaksiyanı təmin etmək üçün lazım olan resurslarla təmin etmək üçün təşkilati prosedurların əlaqələndirilməsi.

İş axınının prioritetləşdirilməsi üçün COVID-19 böhranı ilə mübarizə tədbirləri, təchizat zəncirlərinin düzgün işləməsinin təmin edilməsi, cəmiyyətin qorunması və personalın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kimi müxtəlif meyarlar nəzərə alınmalıdır.

Bundan əlavə, Gömrük, dövlət xidmətlərinin və proseslərin malların rahat hərəkətini dəstəkləməsini təmin etmək üçün digər dövlət idarələri ilə, əsasən də sərhədlərdə daha sıx işləməli olacaq (<https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/Russian/ru-special-series-on-covid-19-priority-measures-for-customs-administration.ashx>).

Pandemiya zamanı gömrük işçiləri sözün əsl mənasında ön cəbhədə idilər - koronavirusun ilk zərbəsini məhz onlar gördü. Dünyanın hər yerindən soydaşlarımız sərhəddəki buraxılış məntəqələrindən qayıdıb, yüklər, avtomobillər, qatarlar ucsuz-bucaqsız axınla gəlirdilər. Pandemiya dövründə zəruri mallar: ərzaq və tibbi məhsullar üçün “yaşıl dəhliz” təşkil edilib.

İlk növbədə onların gömrük işçiləri çıxdı.

Şimal-qərb Rusiya, Avropa İttifaqı ilə sərhəd, 2024-cü ilin sonu. Leningrad vilayətindəki Brusniçnoye keçid məntəqəsindən yük maşını Finlandiyadan Sankt-Peterburqa hərəkət edir.

Keçid məntəqəsində növbə yoxdur. Yük maşınları dayanmadan bir-birinin ardınca keçir. Axı yüklər, avtomobillər, sürücülər haqqında məlumatlar artıq gömrük və sərhəd xidmətlərinə xarici ticarət şirkətlərindən və ya onların nümayəndələrindən daxil olub.

Bütün əməliyyatlar avtomatlaşdırılıb: keçid məntəqəsinin girişindəki kameralar avtomobilin və qoşqunun qeydiyyat nömrəsini qeyd edir, konteynerin nömrəsini oxuyur, avtomobilin ön şüşəsindəki QR kodunu tanıyır.

Bazanın kabinənin qarşısındakı monitorda ilkin məlumatın olması ilə bağlı cavabından sonra aktivləşdirmə signalı yanır: avtomobil daha da irəliləməyə dəvət olunur.

Portal vasitəsilə sonrakı səyahət zamanı radiasiya monitorinqi, avtomobilin çəkisi, ölçülərinin müəyyən edilməsi avtomatik həyata keçirilir və “ağıllı” taxoqraf nəqliyyat vasitəsi və sürücü haqqında qalan məlumatları Rostransnadzorun tələblərinə uyğun olaraq nəqliyyata nəzarət sistemində ötürür.

Gömrük nəzarətindən keçmək üçün avtomobil portaldan keçməyə davam edir, orada sürücünün sağlamlığına zərər verməyəcək “ağıllı” yoxlama-nəzarət kompleksinin (IDK) köməyi ilə özü və yükü “göstərilir”.

Bu anda süni intellekt fəal şəkildə “işə salınır”: homogen yüklərin təsvirləri toplusu üzərində təlim keçmiş neyron şəbəkəsi yük bölməsindəki malların sənədlərdə qeyd olunanlara uyğun olub-olmamasına qərar verir.

Əgər yük uyğun gəlsə və Gömrük Risk Sistemi risk hadisələrini müəyyən etməyibsə, mallar avtomatik olaraq tranzit proseduru altında yerləşdirilir. Və əgər yük üçün ilkin bəyannamə Müvəkkil İqtisadi Operator tərəfindən verilmişdirsə, malların yekun buraxılışı bəyan edilmiş qaydada həyata keçirilə bilər.

Bu axın portal həllərində avtomatlaşdırılmış pasport nəzarəti sistemi də qurulubsa, biometrik pasportları olan rus sürücüləri də minimum vaxt xərcləri ilə pasport nəzarətindən keçəcəklər: pasportu xüsusi oxuyucuya və skan cihazına əlavə etmək kifayətdir.

Sürücü keçid məntəqəsini tərk edir. O, burada beş-yeddi dəqiqə vaxt keçirib, eyni zamanda nəzarət orqanlarının əməkdaşlarından heç biri ilə əlaqə saxlamayıb. 2020-ci ildə bu, daha çox yük maşınlarının və xarici ticarət iştirakçılarının arzusu kimi səslənir.

Amma Gömrük Xidmətinin 2030-cu ilə qədər İnkişaf Strategiyasının (Strategiya-2030) icrası zamanı bu arzu 2024-cü ildə bir-iki keçid məntəqəsində pilot rejimdə reallığa çevrilməlidir.

Dörd ildən sonra yük maşınlarının axınının süni intellekt tərəfindən idarə olunacağı bir keçid məntəqəsi görəcəyik.

Sonrakı illərdə Rusiyanın digər avtomobil və dəmir yolu keçid məntəqələri də tədricən “ağıllı” olacaqlar. Hava və xüsusən də dəniz keçid məntəqələri üçün metamorfoz bir qədər fərqli olacaq, lakin onlar həm də "intellektual" funksiyaları almalı olacaqlar - ilk növbədə tamamilə sənədsiz logistika texnologiyalarına keçid, malların daşınması üçün yük əməliyyatlarının "intellektuallaşdırılması" istiqamətində. , anbarların avtomatlaşdırılması və s (<https://rg.ru/2020/12/24/kak-tamozhenniki-rabotaiut-v-pandemiiu.html>).

Göründüyü kimi yuxarıdakı mənbələrdən istifadə olunaraq qonşu Rusiya Federasiyasının pandemiya zamanı gömrük işlərini necə təşkil etməsini gözdən keçirmiş olduq.

Ümumdünya Gömrük Təşkilatı dünya ölkələrinin COVID-19 epidemiyasının yaratdığı böhranı ən yaxşı şəkildə idarə etməsi, həyati və iqtisadi ehtiyacların ödənilməsi, epidemiya ilə məcburi tələblər arasında tarazlığın təmin edilməsi üçün gömrük orqanlarının nə edə biləcəyinə dair nəşrini (ÜGT, 2020h) müntəzəm olaraq yeniləyir.

Fəaliyyət hesabatlarını Ümumdünya Gömrük Təşkilatı ilə bölüşən ölkələrin vəziyyətindən bəhs etməzdən əvvəl bəşliqlərin məzmunu haqqında məlumat veriləcək.

İqtisadiyyatı dəstəkləmək və tədarük zəncirinin davamlılığını (EDTZSS) təmin etmək üçün 24/7 gömrük rəsmiləşdirilməsi sisteminə keçid vaxt məhdudiyyətini aradan qaldıracaq və izdihamı sulandıracaq.

İdxalçı və ixracatçıların qarşılaşa biləcəkləri mümkün problemlərin həlli üçün böhran masasının yaradılmasının danılmaz əhəmiyyət kəsb etdiyi də vurğulanır.

Bununla belə, mallar üzərində fiziki yoxlamaların mümkün olan ən aşağı səviyyədə saxlanması lazım olduğu bildirilir. Dövlətlərin vergi endirimləri haqqında şəffaf məlumat verməsi və kömmeriya sənədlərinin gec təqdim edilməsinə görə yaranan cərimələrdən imtina etməsi ünvan sahibi və digər maraqlı tərəflər üçün müsbət addım hesab olunur.

“Məşğulların Mühafizəsi” (İEPK) adı altında gömrükdə sosial məsafə qaydalarının tətbiqi və personalın fiziki təması azaldılması, personalın fərdi mühafizə vasitələri ilə təmin edilməsi və bu çərçivədə həvəsləndirici tədbirlərin həyata keçirilməsi və ya genişləndirilməsi təklif edilib. gömrük xidmətlərinə elektron mühitdə uzaqdan baxmaq üçün. İEPK adı altında 64 ölkə haqqında məlumat paylaşılır.

Bildirilir ki, cəmiyyətin maarifləndirilməsi və saxta tibbi avadanlıq qaçaqmalçılığının qarşısının alınması məqsədilə COVID-19 epidemiyası ilə bağlı maarifləndirici və məlumatlandırıcı internet saytlarının və ya sosial media

hesablarının yaradılması təkcə tədarük zəncirinin davamlılığını təmin etməyəcək, həm də cəmiyyətin məlumatlandırılmasına da töhfə verir ( GT, 2020). Nəhayət, vurğulanır ki, dezinfeksiyaedici maddələrin istehsalında istifadə olunan denaturlaşdırılmamış spirtin vergidən azad edilməsi xərcləri azaldacaq. Maraqlıdır ki, KDTK (WCO, 2020h) adı altında cəmi 31 ölkə daxildir (Öztürk L. 2021).

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dünyanın istənilən ölkəsinin iqtisadi inkişafının ən mühüm komponenti onun xarici ticarət əlaqələri hesab olunur. Dünya tarixində heç bir ölkə dünya iqtisadi sistemindən təcrid olunmuş şəraitdə müstəqil sağlam iqtisadiyyat qura bilməmiş və iqtisadiyyatını . Əslində, iyirminci əsrin sonuna qədər bir çox tədqiqatlar metodoloji cəhətdən iki dünya iqtisadi sisteminin - kapitalizm və sosializmin mövcudluğunu qeyd edirdi. Bu təsnifatda inkişaf etməkdə olan periferiya ölkələri bazar iqtisadiyyatına, sosialist modelinə yönəlmiş ölkələrə isə sosializm sistemi ölkələri qrupuna daxil edilirdi. Bazar iqtisadiyyatında xarici ticarətin rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xarici ticarətin əsasını isə ölkənin gömrük sistemi təşkil edir. Gömrük sistemi o qədər mütərəqqi və müasir əsaslar əsasında qurulmalıdır ki, dünyada baş verən bütün dəyişikliklərə və meyllərə çevik reaksiya verə bilsin.

Bu baxımdan aşağıdakı təklifləri qeyd etmək olar:

1. Gömrük sisteminin kadrları hüquqi və normativ sənədləri dərin bilməklə yanaşı müasir texnologiyaların tətbiqini və istifadəsini də dərindən mənimsəməli və İT sahəsində mövcud olan Dünya texnologiyalarını öz gündəlik fəaliyyətlərində istifadə etməli və innovativ texnologiyaların tətbiqi ilə bağlı yeni-yeni təkliflər verməyi bacarmalıdırlar. Bu baxımdan xidmətin kadrlarının seçimində və hazırlanmasında bu keyfiyyətlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

2. Gömrük sisteminin təkmilləşdirilməsi zamanı xarici təcrübədən istifadə olunarkən xüsusilə o dövlətlərin təcrübəsindən istifadə etmək lazımdır ki, bu ölkələr həm dünyada mütərəqqi , universal gömrük sistemə malikdirlər, həm də ölkəmizlə xarici ticarətdə yüksək paya malikdir. Bu baxımdan Türkiyə Cumhuriyyəti, Rusiya Federasiyası və Çin Xalq Respublikasını misal göstərmək olar.

Bu gün Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi davamlı inkişaf strategiyasına uyğun olaraq Azərbaycan Gömrük xidməti daha da inkişaf etdirilərək ölkəmizin mühüm dövlət qurumlarından birinə çevrilmiş, eyni zamanda qlobal gömrük ailəsində yüksək etimad və etimad qazanmışdır. Gömrük sistemində aparılan struktur və kadr islahatları idarəetmənin təkmilləşdirilməsinə, kadrların

peşəkar hazırlığının yüksəldilməsinə, bir sözlə, gömrük işinin müasir dünyanın çağırışlarına uyğun yenidən qurulmasına əlverişli şərait yaradıb.

Prezident İlham Əliyevin tarixi İpək Yolunda strateji mövqe tutan ölkəmizin tranzit potensialının gücləndirilməsi, ixrac potensialının artırılması istiqamətində atdığı addımlar gömrük orqanlarının qarşısında yeni vəzifələr qoyub. Artıq ən müasir idarəetmə strukturuna malik olan Azərbaycan beynəlxalq ticarətin təhlükəsiz, asan və sürətli həyata keçirilməsi, gömrük nəzarətinin ən müasir üsul və vasitələrinin tətbiqi, gömrük fəaliyyətinin nəzarətdən xidmətə keçidi istiqamətində mühüm addımlar atır.

Dissertasiyada həmçinin qeyd olunub ki, Koronavirus pandemiyası ilə əlaqədar dünyada və Azərbaycanda iri ticarət mərkəzlərinin fəaliyyəti müvəqqəti olaraq dayandırılıb. Bu səbəbdən, xüsusilə Avropada insanlar onlayn alış-veriş etməyi və sifarişləri elektron şəkildə verməyi üstün tutdular. Hətta ərzaq mağazaları belə elektron sifarişlər əsasında fəaliyyət göstərir və sifarişləri mənzillərə çatdırır.

Koronavirus pandemiyası bütün dünyada rəqəmsallaşmaya böyük təkan verdi. Yəni bu müddət ərzində rəqəmsal mühit xeyli fəallaşdı. Açıqlanan statistikaya görə, pandemiya dövründə Azərbaycanda elektron ticarət istifadəçilərinin sayı yüksəlib.

Xaricdən gələn vətəndaşlarımızın internet sifarişi də son dövrlər daha çox gündəmə gəlib. İndiyədək Azərbaycanda insanlar xarici ölkələrdən, xüsusən də qadaş Türkiyədən müxtəlif əmtəələr sifariş ediblər. Türkiyədən alışların həcmi artıq milyonlarla dollarla ölçülürdü və bununla bağlı Azərbaycanda 50-yə yaxın yükdaşıma şirkəti fəaliyyətdə idi. Bununla belə, ölkədaxili elektron ticarət, ölkədaxili elektron mağazalar, vətəndaşların onlayn alış-verişi kifayət qədər inkişafda olmayıb. Bununla belə, pandemiya zamanı yerli onlayn ticarət inkişaf etdi. Artıq ölkədə bir neçə yeni onlayn alış-veriş və kargo şirkətləri yaranıb. Bu istiqamətdə dinamika var və bu sahədə inkişaf davam edir.

Gömrük xidməti beynəlxalq tədarük zəncirlərinin etibarlılığını təmin etməklə, xüsusilə əsas malların, o cümlədən COVID-19 müalicəsi ilə bağlı malların idxalı baxımından insanların həyatını xilas etməyə kömək edən, habelə vergi

daxilolmalarının, iqtisadiyyatın və digər məqsədlərini həyata keçirmə baxımından zəruridir.

Dissertasiyada COVID-19 pandemiyası ilə mübarizədə beynəlxalq təcrübədən istifadənin zəruriliyi vurğulanıb. Bununla yanaşı xarici ticarətdə daha çox əməkdaşlıq etdiyimiz Rusiya Federasiyasının təcrübəsi gözdən keçirilib.

Ayrıca Ümumdünya Gömrük təşkilatının COVID-19 pandemiyası ilə bağlı gördüyü tədbirlər nəzərdən keçirilib. Bu tədbirlərdən istifadənin ölkəmiz üçün də vacib ola biləcəyi vurğulanıb.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

İngilis dilində

1. Beck, U. (2019), “Risk making: Toward another modernity”. (Translated by Kazım Özdoğan & Bülent Doğan). Ithaki Publications. • Bloomberght. (2020). <https://www.bloomberght.com/deik-olpak-turkiyenin-surecten-en-az-hasarla-cikacaginainaniyor-2254460>, [E.T.: 12.09.2020].

2. Boin A., Hart P.T. “Public leadership in times of crisis: task impossible?” Public administration review, 2003, 63(5), p.544-553.

3. Nudell M., Antokol N. “Crisis-free crisis management”. Risk Management, 1989, 36(4), p.31-34.

4. OECD. (2018). Multinational Corporations in the Global Economy: Much Discussed But Hardly Measured. OECD Publications, Paris. <https://www.oecd.org/industry/ind/MNEsin-the-global-economy-policy-note.pdf>, [E.T.: 21.06.2020].

5. OECD. (2020a). <http://www.oecd.org/coronavirus/policyresponses/Covid-19-and-global-value-chains-policyoptions-to-build-more-resilient-production-networks04934ef4/>, [E.T.: 12.06.2020].

6. OECD. (2020b). Trade Policy Effects of Global Value Chains. OECD Trade Policy Summary. https://issuu.com/oecd.publishing/docs/trade_policy_implications_of_global, [E.T.: 23.06.2020].

7. Öztürk L. (2021), “Customs Measures Taken Within the Scope of the Covid-19 Outbreak”, Conference: I. International Customs and Trade Congress

Türk dilində

1. Addison T., Şen K., Tarp F. (2020), “COVID-19- Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Boyutlar” (No. wp-2020-74). Dünya Kalkınma Ekonomisi Araştırma Enstitüsü.

2. Anadolu Ajansı. (2020a). <https://www.aa.com.tr/tr/Ekonomi/tim-baskani-gulle-pandemide-kenetlendik-simdikanatkazan-zamani/1930888>, [E.T.: 11.09.2020].
3. Anadolu Ajansı. (2020b). <https://www.aa.com.tr/tr/coronavirus/cumhurbaskani-erdogan-bilgi-istikrarkalkani-paketini-acikladi/1770929>, [E.T.: 13.09.2020].
4. Anadolu Ajansı. (2020c). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-aillerin-tercihine-gore-okullarmiziegitim-ogretime-acyiz/1965764>, [E.T.: 13.09.2020].
5. Anadolu Ajansı. (2020d). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/fuat-oktay-ekonomimiz-sanayi-uretimimizhracat-rakamlarimiz-guclu-ve-hizli-bir-slenentoparlanyor/1925484>, [E.T.: 13.09.2020].
6. Anadolu Ajansı. (2020e). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/Bakan-pekcand-pandemi-sonrasi-atacagimiz-adimlarapozitif-ayrismayi-ekonomi-alaninda-da-gosterebilegimizeinaniyon/1830770>, [E.T.: 13.09.2020].
7. Anadolu Ajansı. (2020f). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/Minister-pekcand-dis-ticaretimiz-onumuzdeki-donemdeguclu-bir-ivme-kazanacagina-inaniyon/1960620>, [E.T.: 13.09.2020].
8. Anadolu Ajansı. (2020 gram). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/Bakan-albayrak-bu-yil-ihracata-yeni-baslayan-ihracatcilar1-milyar-dolara-yakin-hacim-olusturdu/1961935#!>, [E.T. : 13.09.2020].
9. Gibbon P., Ponte S. “Küresel Değer Zinciri: Yönetimden Devlete?”. *Ekonomi ve Toplum*, 2008, 37(3), s.365-392.
10. Gibbon P., Barr J., Ponte S. Küresel değer zincirlerini kontrol etmek: bir giriş. *Ekonomi ve Toplum*, 2008, 37(3), s.315-338.
11. Habertürk. (2020). <https://www.haberturk.com/son-dakikahaberi-meral-aksener-den-onemli-aciklamalar-2662023>, [E.T.: 11.09.2020].
12. Hart P.T. Semboller, Ritüeller ve Güç: Kriz Yönetiminin Kayıp Boyutları. *Acil Durumlar ve Kriz Yönetimi Dergisi*, 1993, 1(1), s.36-50.

13. Hart P.T., Hesse L., Boine A. Konuk Editoryal Giriş. Kriz yönetimi uygulamasında ve kriz yönetimi araştırmalarında yeni eğilimler: gündemi belirleme. Acil Durumlar ve Kriz Yönetimi Dergisi, 2001, 9(4), s.181-188.

14. Howlett M., Ramesh M., Pearl A. (2009). Kamu Politikası Çalışması: Politika Döngüleri ve Politika Alt Grupları (3. baskı). Ontario: Oxford University Press. • Hürriyet. (2020a). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sanayinin-kalbinden-7-ayda-187-ulkeye-ihracat-41585268>, [ET: 10.09.2020].

15. Hürriyet. (2020b). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/timbaskani-gulle-pandemi-oncesi-donemdeki-gunluk-ihracatrakamlarini-yakaladik-41601437>, [ET.: 10.09.2020].

16. HA. (2020). <https://www.ihha.com.tr/haber-ticaret-bakanipekcandan-e-ticaret-aciklamasi-847505/>, [ET: 28.06.2020].

17. IMF. (2020). Benzeri olmayan bir kriz, belirsiz bir reform. Dünya Ekonomik Görünüm Güncellemesi, Haziran 2020. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>, [ET.: 28.09.2020]

İnternet resursları

1. <http://eurasiahub.khazar.org>
2. <https://azertag.az/>
3. <https://customs.gov.az>
4. <https://customs.gov.az/>
5. <https://dergipark.org.tr/>
6. <https://ereforms.gov.az>
7. <https://report.az>
8. <https://report.az>
9. <https://rg.ru/2020/12/24/kak-tamozhenniki-rabotaiut-v-pandemiiu.html>
10. <https://www.imf.org>

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: İnvestisiya qoyuluşlarının yığma təsiri vəziyyəti, mln. Manatla.....	51
---	----